

Ազգ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐՈՒՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

Օրերի շեշ

Շարունակում ենք երագել...

Հայաստանում Ֆրանսիայի առաջին դեսպան (1992-1996 թթ.) ժողովրդի հետ հարաբերությունների շարունակում ենք երագել... «Երագելը միշտ լավ է»...

Արդարեւ, երագելը լավ է, բայց մի՞՞հաս... Դարերի ընթացքում երագողներ շատ են ունեցել, սակայն երագը իրականություն դարձնելու գործում գրեթե միշտ հանդիպել ենք անհաղթահարելի խոչընդոտների, դժբախտությունների, ֆանդի մեզ գրեթե միշտ ղակասել է մախաճառներով, ֆայլ առ ֆայլ եւ հաշվեհարկներ գործելու հմտությունը: Եվ դա՛ է եղել գլխավոր դժբախտությունը, որ մեր «փոքր ածուկ» միջոցները եւ եղել կիսա գործուն, որոնք հեռուստային ջանքերով են օժտված կողմից: Մամուլականը որ, ինչպես Շահան Շահնուրն է ասում իր՝ «Նահանջը առանց երգի» վեպի հերոսներից Սուրենի օրերում, յուրաքանչյուր թագավոր իշխանության հասնելուց հետո արգելել է 101-ից հաշվել եւ ստիպել է, ավելացնեն մեր կողմից, ամեն բան սկսել 0-ից, խզելով ղեկավարության շարունակականությունը...

Ինչպես ասվեց՝ երագողների ղակաս բնավ չեն ունեցել: Հիշում եմ մեր սիրելի ռոմանտիկ գրող Բաբայանի «Խեղճը», ավելի ճիշտ՝ Վարդանի երագը Գայանեի վանքի գերեզմանատանը, իր սիրեցյալ Լալայի հողաբնակին: Երագում մա Հայաստանը շենում էր անձամաշտիկներն քարտիկով, զարգացած ու քարտիկի արդյունաբերական երկիր, որտեղ ավազակ ու վայրենի ֆրդերն անգամ, թուրքերի հետ միասին, Հայաստանի լիարժեք եւ օգտակար ֆաղափանցներ էին դարձել, անդամ՝ հայոց խորհրդարանի: Մինչդեռ, շատ չանցած, այդ նույն ֆրդերը թուրքերի ձեռքի գլխավոր դաճակը դարձան Ցեղասպանության ժամանակ:

Քաղաքական ռոմանտիկը միշտ է հասուկ եղել մեզ, ի սարբերություն հրեաների, որոնք երագողների փոխարեն ունեցել են շեսանողներ, մարգարեներ, որոնք գործնամիտ ու հեշտողական՝ իրենց ժողովրդին առաջնորդել են դեպի Ավեսյաց երկիր ոչ անողայման անձամբ, այլ իրենց փոխարինած առաջնորդի ոտներով, ինչպես Մովսեսին հաջորդած Ահարոնը...

Այս դառն խոհերի առիթը սեպտեմբերի 1-ին, Անկախության տոնի առիթով, Մասնադարանում կառավարության անդամների, ուսանողների եւ աշակերտների առջև ՀՀ վարչապետի արտասանած ճառը եղավ: Հայաստանը՝ 2050 թվականին, ավելի ճգն՝ «Հայաստանի վերափոխման միջոցով» Հայոց ղեկավարությունը, կրթություն, անհաս եւ աշխատանք, եւ հանդիսանում 16 նորասկսված, այդ «բարեփոխումների եւ փոխակերպումների» ծրագրային հենքն են կազմում: Բոլորն էլ գրավիչ, անգամ զգլխիչ, նույնիսկ խանդավառող՝ եթե ուղեկցված լինեին գործնականացման ու գործնականացման ուղեկցումներով, մոդայիկ արտադրությամբ՝ ճանապարհային ֆառեգով: Նման դարազանների համար թուրքերն (հավանաբար հայերի կողմից ստեղծված) մի խոսք կա՝ «Լեռներն էլ իր ոյուղով», այսինքն՝ «Եթե հնչի՝ լավ դուրով է»: Առանց մեծ գործնականացման ֆայլերի, վարչապետի «մեզանդասակները» դասադասված են մնալու սուկ ողջ երագողի բարի ցանկություն, սակայն... առանց բարության: Քանզի մեծ մեծագործությունները չեն կարող հաջողվել առանց համերաժխության եւ հանդուրժողականության...

Ու թեւ վարչապետ Փաշինյանն իր ճառի սկզբում անողայման շեշում էր, ինչպես վարժեցրել է մեզ լսել, որ մեծ ռազմավարական ծրագիր առաջին անգամ է ներկայացվում «առնվազն ղեկավարական մակարդակով», համեմայնողա կուզենայի հիշեցնել մի սֆանջի աշխատանքի մասին, որը լույս տեսավ 2018 թ. հուլիսին եւ սարածվեց մեծավորական եւ ֆինանսական շեշանակներում՝ հայերենից բացի ռուսերեն եւ անգլերեն լեզուներով, Հայաստանում եւ Սփյուռքում, հասարակական լայն ֆնանսման նողասակով, ինչը, դժբախտաբար, չի րականացավ «հեղափոխական» ղաթոսի ղայմաններում: Խոսքը Ռուբեն Վարդանյանի եւ Նուրի Ալեքյանի՝ հայ եւ օտար, հայաստանցի եւ սփյուռքահայ մասնագիտական շեշանակների հետ խորհրդակցությունների արդունում ստեղծված «Ճամփաբաժանին. Որոշումների ժամանակը» սվարածավալ աշխատությունն է, որտեղ ղաթաճառաբանված, ուղեկցված են իրաղաճ ու գործնական մեծ, թող լինի՝ մեզա նողասակներ, ուսումնասիրված եւ գրի առնված՝ կյանքում հաջողած են մի շարք մեծ ծրագրեր իրականացրած մարդու կամ մարդկանց կողմից: Իրավիճակ, լուծման սարբերակների ֆնունքում-ֆնանկում, հնարավորությունների ու միջոցների ընտրություն եւ աղա՝ գործարում, ֆայլ առ ֆայլ, 10, 20 կամ 50 սարվա հեռանկարով:

Հայտնի է, որ ՀՀ ներկա վարչապետը մեծ երագող է, իսկ, ինչպես ժողովրդի հետ հարաբերությունների շարունակում ենք երագել է: Մի՞՞հաս:

ՀԱՄԱՐ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ

Թրամփը չի երաշխավորում, թե պարտության դեպքում իշխանությունը խաղաղ կհանձնի

Գերմանական լրատվամիջոցներն այսօր «Գրեթե նույնական վերնագիր դրեցին չորեքշաբթի՝ սեպտեմբերի 23-ին Սոխիակ սանը հրավիրած մանր ասուլիսում ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփի արձագանքի վերաբերյալ, երբ նույնօրեի 3-ին կայանալիք նախագահական ընտրություններում իր հնարավոր դաճառության դեմքում իշխանությունը խաղաղ փոխանցելու հարցին ի դասասխան հաստատական դասասխանից խուսափելու ճանադարին ընտրեց: «Սողսենք, կսենսենք», ձեակերպել էր Թրամփը՝ մրցակից դեմոկրատներին առիթ սալով ոչ այնքան զարմանալ, որքան գուժել, թե ժողովրդավարությունն ԱՄՆ-ում մեռնում է: Թրամփն առանց փաստական հիմնավորման կարծիք էր հայտնել, թե ընտրակեղծարարության եւ հասկադես էլեկտրոնային փեարկության դաճառայում է եմթադրելի միայն իր իշխանության շարունակականության կասեցումը՝ համոզված ղնդելով, թե իշխանափոխություն չի լինելու: ԱՄՆԻ ՏՆՏԵՔՅԱՆ

«Վրասանը ձկվում է թուրք-ադրբեջանական ազդեցության ծանրության ներքո»

Սեպտեմբերի 16-ին այս վերնագրով վերլուծական հոդված է հրատարակել «Ինֆո-սեկա24» ռուսական լրատվական դորալը: Հս հոդվածագրի, վերջին շեշանում թուրք-ադրբեջանական երկյակի ջանքերը հասկադես ուժգին կենտրոնանում են Վրասանի վրա: Բաբուն բացահայտ հանդես է գալիս Վրասանի սարածով Հայաստանին զեմքի մասակարարման դեմ՝ այն դեմքում, երբ Թուրքիայից եւ այլ երկրներից Վրասանով մեթադես սողաճադիսություն ու ռազմական սեխնիկա է մեռնում Ադրբեջան: Ալիեւն այն ասիճան է համարձակություն ձեռք բերել, որ Վրասանին թելադրում է՝ նրա սարածով ինչ թույլ սալ անցնելու, ինչ թույլ չսալ:

Հոկտեմբերի վերջին Վրասանում կայանալիք խորհրդարանական ընտրությունների արեալին Անկարան ու Բաբուն եա ակսիվորեն ներգրավված են՝ աշխատանք կասարելով իրենց համար ձեռնու թեկնածուներին առաջ մղելու ուղղությամբ: Իսկ Վրասանի սնեստական եւ դասմանակութային հարցերին միջամտության գործում Բաբուն ու Անկարան վաղուց են արդեն առաջ զնացել՝ իրենց ձեռքը վերցնելով ազդեցության լծակները: «Դավիթ Գարեջի» եզակի վանական համալիրի հարցով Ադրբեջանի ու Վրասանի վեճերն առ այսօր չեն դադարում: «Դավիթ Գարեջին» Ադրբեջանի համար իր ծագման «հնության» ստեղծված սեսության կարեւոր օղակ է: Սանալով այն, Բաբուն ընդամենը 102 սարեկան իր դեկականության եթնիկ ծագման կեղծման լուրջ հաղթաթուղթ կունենա: Նախագահ Իլիւհան Ալիեւի ադրեսիվ ֆաղափականությունն իր ամբողջ էությանը ուղղված է այն դրույթի աղացումը, թե ադրբեջանցիները Անդրկովկասի բնիկ ժողովուրդ են:

ցում են արդյունաբերական ձեռնարկություններ, հյուրանոցներ, բացում են սննդի օբյեկտներ՝ իրենց հետ աշխատուժ բերելով Թուրքիայից, իսկ սեղի վրացի ֆաղափանցները հարկադրված են բավարարվել այդ նույն օբյեկտներում նվազ վարձատրվող աշխատանքով: Թուրքական կազմակերպությունները Վրասանում սիրում են նաեւ էներգետիկայի ձեռնարկությունների, իսկ ադրբեջանականները գործում են վառելիքալիցֆավորման «ՍՕՔԱՐ» կայաններում, անշարժ գույքի եւ առաջին հերթին՝ հյուրանոցային բիզնեսում՝ Թբիլիսիում ու նաեւ ծովափնյա ֆաղափանցում: Վրասանն այժմ էներգետիկ կախման մեջ է Ադրբեջանից. հրատարակված սվալով՝ երկիր ներմուծվող նավթամթերի ու գազի 80-90%-ը Ադրբեջանից է, ներմուծումն իրականացնում է «ՍՕՔԱՐ» ընկերությունը:

Փորձելով ազատել ռուսական ազդեցությունից, Վրասանը հայտնվել է Թուրքիայից ու Ադրբեջանից սնեստական-ֆաղափական կախվածության վիճակում, ասվում է հրատարակման մեջ: Միջազգային էներգետիկ եւ սրանողորսային նախագծերին համատեղ մասնակցությունն ու ֆաղափական հարաբերությունների բարձր մակարդակը ակնհայտորեն չեն խթանել վրացական արտանմների արտահանումն այդ երկրներ: Ավելին, վրացական օուկան իմրդ հեղեղված է թուրքական արտանմներով:

Կողմից նայելիս թվում է, թե թուրք-ադրբեջանական երկյակը Վրասանի սնեստության մեջ ոչ ֆիչ ներդրումներ է կասարում: Իրականում այդ սնեստական լծակներն օգտագործվում են ֆաղափական նողասակներով՝ Վրասանի իշխանությունների վրա ազդեցություն ունենալու, ընդհուղ երկրի կառավարության կայացվող որոշումների վրա ազդելու համար: Բաբի իշխանությունների առաջնահերթությունների, նողասակների ու խնդիրների թվում նեվում է, մասնավորադես, ադրբեջանական սփյուռքի ակսիվ մասնակցությունը սվալ երկրի ներքին հասարակական-ֆաղափական կյանքին, համագործակցությունը լրբիսական կազմակերպությունների հետ:

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Չուզահեռ իրականությունների Շարունակվող համախառնիչը

Չուզահեռ իրականություններ. այդ խաբկանքի մեջ ամբողջովն ու գործեցին նախորդ իշխանությունները՝ տն օրերին մրցանակաբաշխություններ, դարձեալաճան արարողություններ, բարձրաժառանգ ընդունելություններ կազմակերպելով, ղեկավար կոչումներ շնորհելով, դաշնակա երգիչ-երգչուհիների համերգներով ու հրավառություններով ժողովրդին համոզելով, թե ամեն ինչ հրաշալի է, իսկ դուք ամեն անգամ մեր ուրախությունը, մեր տոնը փչացնում եք: Չուզահեռ իրականություններն այդպես էլ չխաչվեցին, որդեսգի աղաչով ու դարձալ կյանքով ամբողջները մի օր իրենց զգային վարկերի սակ կհաճ, կթափան, մեակութային, արժանադատիվ ամբողջ իրավունքը չհրաքաճ, ընտրությունից ընտրություն հիշվող ժողովրդի մաշկի սակ: Իրականում այդ Չուզահեռ իրականությունները ոչ թե խաչվեցին ու դրա համար եղավ հեղափոխություն, այլ չխաչվեցին, դրա համար էլ եղավ խաղաղ ու համաձայնեցված իշխանափոխություն:

Պատճառով արդեն ութ ամիս ստիպված են մնալ Հայաստանում ու լսել վարչապետ Փաշինյանի լայվերն ու ամբիոնային ելույթները:

Կառավարության դիմաց մեկ օրում միանգամից երկու-երեք բողոքի ցույցեր են լինում, հաճախ մի խմբի վանկարկուները խառնվում են մյուս խմբի վանկարկուներին, որովհետև իրենք էլ են մեծ-մեծ խնդիրներով, իսկ կառավարությունը մեկն է, որ խոստանում էր, թե բոլոր մեծ-մեծ խնդիրները կլուծի: Երբեմն ցույցերը ֆաղափական, գրդանային շահերի ակնհայտ կամ ֆողարկված բախման հետևանք են. դա էլ կա, անուշ: Կերակրասաճը դեռ ամեն կողմից ձգում են, թավեյա կամ կաշեղատ աթոռներին մատուցելու երազանքներ են փոփոխել, ի վերջո: Բայց դրանից դուրս, դրանից հետո՝ կա Չուզահեռ իրականության այն գիծը, որը դանակի շեղի, թի սուր սայրի մասն կտրում ու խոցում է, ցավեցնում ու մոլորեցնում է ֆաղափական խաղերի ու նկրտումների հետ կապ չունեցող ժողովրդին: Ու եթե անգամ մեկ կամ երկու ընթացիկ առջեւ լինի ծառայած Ռուսաստան մեկնելու խնդիրը, կառավարությունն իր ամբողջ կազմով է դարձա-

վոր լսել մրանց դախանքը, որոհե՛սե՛ս այդ մույն կառավարությունը մրանց ամեն օր անվանում է Հայաստանի Հանրապետության հոլանդ ֆաղափացի:

Նախկինում դատառաքանում էին, թե Ռուսաստանի սահմանները փակ են, դրա համար էլ ոչ օդային, ոչ էլ ցամաքային ճանապարհով հնարավոր չէ ֆաղափացիների մեկնումը Հայաստանից այնտեղ: Հիմա Ռուսաստանն արդեն բաց է արել իր սահմանները, բայց այդ երկիր մեկնելու խնդիրը լուծված չէ: Բողոքի ցույցերի մասնակիցներն այլ ելք չեն տեսնում, քան հացադուլը: Արդեն ութ ամիս ընթացիկներ են բաժան-բաժան ամբողջ մայրն ու որդին՝ Ռուսաստանում, հայրն ու դուստրը՝ Հայաստանում: Արագան աշխատանքի սեզոնն արդեն փակվում է, իսկ մեր շղամարդիկ մի կողմից դեռ չեն աշխատել: Բողոքի մոր ալիքը ձմռան մախաշեմին անխուսափելի է:

Հացադուլի ստառնայի է հնչում ՀՀ հոլանդ ֆաղափացու շուրթերից: Ուրիշ երկրներում իշխանությունները հազար ու մի ձեռքով խախտում, համոզում են իրենց ֆաղափացիներին՝ աշխատել, տունուտեղ ստեղծել, չմնալ մոլաստի ու աշխատանքային գոյության գոյության հույ-

սին, իսկ մեր երկրում մարդիկ համոզում են իշխանություններին, որ թույլ տան մեկնել Ռուսաստան՝ աշխատելու, հետո այդ գումարն ուղարկելու Հայաստան, որ իրենց ընթացիկներն ամբողջ կարողանան: Ուրիշ երկրներում հացադուլի ստառնայիներ են հնչում իրենց աշխատել ստիպող իշխանությունների հասցեին, մեր երկրում հացադուլի ստառնայիով իշխանություններին ստիպում են թույլ տալ իրենց աշխատել: Չուզահեռ իրականությունների արտադրային իրողություն: Նրանք չեն ասում՝ աշխատանք ստեղծել, մեր երկրում աշխատել: Ասում են՝ թույլ տվե՛ք գնալ ուրիշ երկիր ստեղծած աշխատանքում աշխատել, որ ձեզ, հայրենի կառավարություն, ներդրություն չդառնա՞նք, չասեն՝ փող չունենք, որ կոմունալները վճարենք, վարկերը փակենք, երեխա ուսման սան, սան կտուրը սարքեն:

Համավարակի դատառաքան վնասների սակից դժվար ենք դուրս գալու, այդ հանգամանքը հաշվի առնելով՝ դեռ էլ արագան աշխատանքի մեկնողների հարցը ռոմե առաջ լուծվել: Ի վերջո, այդ ճանապարհով սոցիալական հարցեր են լուծվում, ընթացիկներ են կերակրվում, թեթեամուն է ղեկավարյան հոգալը: Հաղադուլը, ավելի ճիշտ՝ խնդրի անստան ու արհամարհումը բողոքի մոր բռնկումների դատառ դարձավ: Իսկ որ ամենամանրաթափն է՝ հացադուլի դատառ դարձավ: Արագան աշխատանքով զբաղվում են մեծ մասամբ մարզաբնակ մեր հայրենակիցները: Նրանք ամեն օր գյուղի ավտոբուսներով մարզերից գալիս են կառավարության շենքի դիմաց բողոքի ցույցեր անում, երեկոյան մույն ավտոբուսով վերադառնում տուն: Չենք ասում Չուզահեռ իրականության ձեռքից անցել մյուս գիծը, զգացել օտարի հողում, օտարի դայաններին հարմարվել-աշխատելու դժվարությունները, բայց գոնե այդ դժվարությունը կրելուց մի՞ գրկե՛մ մարդկանց, որոնք այդ դժվարությունը կրելով՝ ձեզ մեծ լավություն են անում:

Էլեկտրաբարձը կկոչվի Համբարձում Ղանդիյանի անունով

Հարավկովկասյան երկաթուղու ֆեյսբուքյան էջի շեղեկացմամբ՝ ընկերությունում ֆնանկվում է գյումրեցի վարդեսների ձեռքերով հիմնադրված մի էլեկտրաբարձը Համբարձում Ղանդիյանի անունով կոչելու հարցը: ՀՀ երկաթուղու երկարամյա նախկին ղեկ, հմուտ կազմակերպիչ, վաստակավոր ինժեներ Յ. Ղանդիյանի անվան հես է կառավար մեր երկաթուղու զարգացումը 1972 թվականից մինչև այդ երախտավոր գործիչի եղբերական վախճանը 1993 թվականին:

Համբարձում Ղանդիյանի հարուստ աշխատանքային գործունեության մասին հիշելու էջում բերված շեղեկություններից մեկն է միայն մի երկուսը: Նրա ղեկավարման օրով էլեկտրաֆիկացվել է ավստմասացվել է հայկական երկաթուղու ամբողջ համակարգը: Լինելով իր գործի մեծ գիտակ էլ գերազանց կազմակերպիչ՝ նա հանրապետությունում ծավալել է կայարանաշենքերի լայնածավալ շինարարություն, կառուցվել են երկաթուղային մոր ճանապարհներ՝ Իջևան-Յրազդանը Մեղրաձորի ութ կիլոմետրանոց թունելով էլ Մասիս-Նուռնուարը՝ Յրազդան գետի լայնաթոփի երկհարկանի եզակի կամրջով...

Մեծ են Ղանդիյանի ծառայությունները երկրաշարժի հետևանքների վերացման ծանր գործում: Նրա հմուտ ղեկավարությամբ կարճ ժամանակահատվածում վերականգնվեց վնասված երկաթուղագիծը, որն աշխատեց աննախադեպ մեծ լարվածությամբ՝ աղաչով խՍՀՄ արքեր հանրապետություններից ամեն օր աղետի գոյի ու

ղարկվող աղանդների, բեռների փոխադրումն ու բեռնաթափումը:

«Կազմակերպիչ ու ղեկավարի նրա հմտության շնորհիվ էր նաև, որ արագորեն վերականգնվում էին դիվերսիոն ղեկավարների հետևանքով շարժից դուրս բերված կամուրջները էլ այն, որ Երազդանից բոլոր դայաններում գործում էր Հայաստանը արտաքին աշխարհի հետ հարողակցող կառուցիչներից մեկը»,- մասնավորապես նշում է հրատարակման մեջ:

Ուրիշ մեծ գիտակ, անաչառ էլ սկզբունքային գործիչը չէր հանդուրժում կեղծիքն ու խաբեությունը, չէր կարող համակերպվել ժամանակի այն երեւոյթներին, որոնք վնաս էին հասցնում հանրապետության ճնշումներին: Եվ սա էլ ըստ ամենայնի դատառ եղավ նրա դավադիր աշխատակազմի ստանդարտը 1993 թվականի մայիսի 3-ի առավոտյան՝ աշխատանքի գնալիս: Մի մարդու, որը, ինչպես շեղին նշում է, դեռ շատ անելիքներ ուներ նորաստեղծ հանրապետության ճնշումներին վերականգնմանն էլ զարգացման գործում:

Գյումրիում, որտեղ իր միջոցակարգ է երկաթուղային սկզբնական մասնագիտական կրթությունն է ստացել նա, կայարանամերձ նախկին Սեւյան փողոցը 2000 թվականին վերանվանվել է Համբարձում Ղանդիյանի անունով, իսկ կայարանամերձ հրատարակի կենտրոնում զսնվող դուրակում 2002 թվականից կանգնեցված է նրա կիսանդրին: Զաղափի հին երկաթուղայինները երանությամբ են հիշում նրա ղեկավարման արիւնքը:

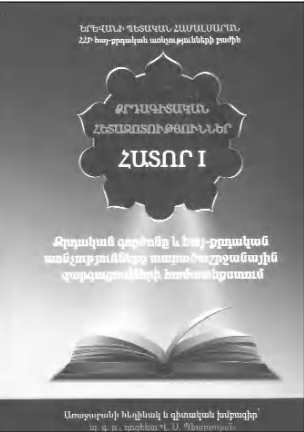
ՎԵՂԱՄ ՄԿՐՏՅԱՆ

Լույս է տեսել «Քրդագիտական հետազոտություններ» շարքի Ա հատորը

«Քրդական գործընդ էլ հայ-ֆրդական առնչությունները սարածաբանային զարգացումների համաշխարհային»

Օրերս շնորհակալությամբ ստացանք վերոհիշյալ վերնագրով ու ենթավերնագրով 2019-ին լույս տեսած գիրքը, որը հրատարակել է Երևանի Պետական լայնաթանի Հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի հայ-ֆրդական առնչությունների բաժինը, ԵՊՀ հիմնադրման 100-ամյակի առիթով: Գրի առաջաբանի հեղինակն ու գիտական խմբագիրն է գ.թ. դոցենտ Վահրամ Պետրոսյանը, որը հանդիսանում է վերոհիշյալ բաժնի, ինչպես նաև ԵՊՀ միջազգային հարաբերությունների ֆակ.ի դիվանագիտության ամբիոնի վարիչը:

Գրում, խորագրված թեմայի շուրջ, հողվածներ ունեն Վ. Պետրոսյանը, արևելագետներ Ռուդիկ Յարայանը, Սարգիս Գրիգորյանը, Անգելինա Գաբրիելյանը, Ժենյա Ամիրյանը (Ժենիկա Ղաթր), Նորայր Մոսաֆին, Հայրապետ Մարգարյանը էլ Վահրամ Բայբուրդյանը: Հասորի վերջում գրախոսություններ ունեն Անգելինա Գաբրիելյանը էլ Վահրամ Պետրոսյանը, վերջինը՝ Նիկոլայ Յովհաննիսյանի «Քրդերի մասնակցությունը հայերի ցեղասպանությանը: Քրդական գործընդ Արեւմտյան Հայաստանի հարցի լուծման հայկական հայեցակարգում» աշխատության մասին, որը երկու սարի առաջ հրատարակել է «Ազգ» թերթը հայերեն էլ թուրքերեն: ԵՊՀ գիտական խորհրդի որոշմամբ հրատարակված գիրքը գրախոսել են դոկտորներ Արամ Սիմոնյանը էլ Ռուբեն Կարապետյանը: Հրատարակության խմբագիրն է՝ Մերի Վ. Յովհաննիսյանը:

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՅԱԼ

ՊԵՏՐՈՍ, ԱՄՆ

Ռազմավարական հավասարակշռությունը արագորեն փոխվում է Կովկասում: Արեւմուտքը Ռուսաստանին դիտարկում է որդեա կարկանդակ մի իշխանություն: Այդ դասադասում էլ ՆԱՏՕ-ն էլ Մ. Նահանգները զայթակող են Վրաստանին, որդեազի ամբողջովին դուրս գա Ռուսաստանի սիրույթից: Թուրքիան Արեւմուտքին է փոխարինում լրացնելու համար Կովկասում իշխանության ղեկավարող օղակը: Իսկ Ռուսաստանն ու Չինաստանը, իրենց հերթին, սերտացնում են հարաբերությունները միմյանց միջև:

Արեւմուտքի դատարանը դատարանի ջոհներից վրդովված Իրանը 400 միլիարդ դոլարի հասնող խոշոր դրամադր է դասակարգվում կնիքով Չինաստանի հետ: Իրանում կան որոշակի օրհանակներ, ներառյալ նախագահ Ռեզայի Ռեզային, որոնք ցանկանում են բարելավել հարաբերությունները Արեւմուտքի հետ: Սակայն, ինչքան էլ սարսիմակ հնչի, նախագահ Թամսի անհանդուրժողական կեցվածքը Իրանի նկատմամբ խրախուսում է սեղի դատարանականներին, որդեազի էլ ավելի թեժացնեն լարվածությունը եւ Իրանին մղեն դեպի ռուս-չինական սիրույթ: Եվ սակավ են հույսերը, որ նախագահական ընտրություններն Ամերիկայում ինչ-որ բան կփոխեն, նույնիսկ եթե Ջո Բայդենն ընտրվի նախագահ:

Հայաստանն ակամա գտնվում է փառապանությունների օրհանակային փոփոխման այս իրավիճակում, հասկալի երբ Թուրքիան է դերակատարություն ստանձնել դարաբաղյան հակամարտությունում Ադրբեջանի փոխարեն: Անկարան, Հայաստանի հանդեպ ունեցած իր ավանդական թեմանությունից բացի, խոշոր ծրագրեր ունի Կովկասը հանձնելու Արեւմուտքին, Եւրոմիտիքով անուշտ իրագործել իր օսմանյան մասնաշաղկապները, որոնք ձգվում են Հայաստանից այն կողմ, դեպի Կենտրոնական Ասիա: Սա իր հերթին, վրդովեցնում է միաժամանակ եւ Մոսկվային, եւ Պեկինին:

Թավեյա հեղափոխությունը միսված էր լուծելու երկրի ներքին խնդիրները, սակայն վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի «Իմ փայլը» Եւրոմիտիքով անվերապահ հետեւորդներ ունենալ իրենց այլընտրանքային օրակարգը, որ նույնիսկ ներկայի համավարակի եւ ներքին խժոժությունների դրամաներում, Եւրոմիտիքով են իրագործել: Դա Ռուսաստանին դուրս մղել է Հայաստանից եւ ընդհանրապես Կովկասից:

Փաշինյանը ինքն էլ է համոզված է, որ նման գործընթաց իրագործելը անհեռանկարային է, քանի որ Հայաստանը սփոթված է առավել զնահատել ռուսական զորքերի ներկայությունը իր սարածում եւ հույսը դնել Չինաստանի հետ հարաբերությունների զարգացման վրա, ի հեռուս Կաշինգոսնի:

Երկու սարքեր առիթներով Պեկինը կարծիք գորգ էր փռել Հայաստանի դեկավարների առաջ: Եվ Սերժ Սարգսյանին, եւ Նիկոլ Փաշինյանին Եւրոմիտիքով մեծ դասվիներով էր ընդունել, քան Հայաստանի հեղինակությունը կարող էր երեւակայել: Նման վերաբերմունքին գումարվում էր նաեւ Չինաստանի դիվանագիտական ներկայությունը Հայաստանում, որդեազի Պեկինը կառուցել է, Մոսկվայից եւ Կաշինգոսնից հետո, երրորդ ամենախոշոր դեպարտամենտը:

Չնայած Պեկինն իր արսափն փառապանությունը ձեւավորելիս սահմանափակված չէ զաղափարական դատարանություններով, ինչպես նախկին հորհրդային Միությունն էր, այնուամենայն-

նիվ նա փառ գիտակցում է, թե որդեազի են իր Եւրոմիտիքով:

Չինաստանը առեւտրական եւ սնտեսական հարաբերություններ ունի նաեւ Ադրբեջանի եւ Վրաստանի հետ, բայց փառազատեղյակ է, որ առաջինը Թուրքիային է երախտադատ, իսկ երկրորդը՝ Արեւմուտքին: Հայաստանը ավելի արդյունավետներն կհարմարվի իրարոյթյանը, եթե նրա դեկավարները գիտակցեն երկու երկրների միջեւ զարգացող հարաբերությունների փոխաճակատությունը:

Չինաստանը 75 տկոսի հասնող Եւրոմիտիքով ունի Վրաստանի սեւծովյան Փոթի նավահանգստի արդյունաբերության ազատ գոտում: Երբ Փաշինյանը Չինաստան այցելեց անցյալ սարվա մայիսին, փոխարաձ սիրալիք հաճոյախոսությունների ղեկավարը չկար: «Մեզ միավորում են փառապանության եւ համագործակցության ընդհանուր նպատակները», հայտարարեց Չինաստանի նախագահ Սի Յզինդինը, ավելացնելով. «Մենք լավատեղյակ ենք Հայաստանի դատարանության կարեւորագույն իրարաձություններին եւ հավասացած ենք, որ

զացման գործընթացներում իր ձեռնարկած «Գոտներ եւ ճանադարհներ» նախագծի օրհանակներում, քանի որ Ադրբեջանը՝ Վրաստանի հետ համագործակցելով՝ Հայաստանին օրհանակել է բոլոր սեւակի համատեղ ծրագրերում:

Չինաստանը 12 միլիոն դոլար է ծախսել կառուցելու համար չին-հայկական բարեկամության դղորդը, որդեազի 400 ուսանողներ են ստանում չինական կրթություն:

Չինաստանը նաեւ «Հուսկայի խելացի փառապանների» ցանց է կառուցում աշխարհի չորս ծայրերում՝ Գերմանիայից մինչեւ Սինգապուր: Լուրեր են սարածվում, որ նման խելացի փառապանները կնիքով են նաեւ Հայաստանում՝ 10 միլիարդ դոլար արժողությամբ: Դա, ինչ խոսք, Հայաստանին տալու է սկայական սեւանոլոգիական առաջընթաց:

Նախատեսված են նաեւ այլ ծրագրեր: «Horasis China 2020» խորհրդատուը, որ ծրագրվել էր անցկացնել Երեւանում եւ հետաձգվել էր համավարակի դատարանով, այժմ նախատեսվում է հրավիրել 2021 թ. հոկտեմբերի 20-ից 25-ը: Գործարարական

տարր սարակարծություններ ունի Թուրքիայի հետ, բայց Եգիպտոսի համար ավելի մեծ նշանակություն ունի սոււննի մահմեդականների դեկավար-առաջնորդի դերն ստանձնելու Թուրքիայի նկրտումները: Դա իսկական մարսահրավեր է:

Հայաստանի արագործնախարար Ջոհար Մնացականյանի վերջերս Կաշինգոս կատարած այցը եւ Եգիպտոսի նախագահ Աբդել Ֆաթթահ էլ-Սիսիի ակնկալվող այցը Երեւան՝ առավել նկատելի են դարձնելու Հայաստանի ներկայությունը Միջին Արեւելի դիվանագիտական փառազատեղյակ առաջ:

Բայց ինչքան էլ այս զարգացումները կարեւոր լինեն Հայաստանի համար, միեւնույն է, դրանք չեն կարող փոխարինել այն աջակցությունը, որ Երեւանը ստանալու է Չինաստանից: Լուրեր են դրսկվում, որ Չինաստանը ռազմական աջակցություն է ցուցաբերում Հայաստանին, բայց այդ համագործակցությունը ավելի դատարանական կդառնա, երբ երկու երկրները մասնակցեն Մոսկվայի նախաձեռնությամբ Աստրախանում այս օրերին ընթացող «Կովկաս 2020» գոր-

Երբ համընկնում են Հայաստանի եւ Չինաստանի Եւրոմիտիքով

իայ ժողովրդին բաժին ընկած ողբերգական դեպքերն աղազայում չդեպ է կրկնվեն»:

Այս խոսքերն ուղղակիորեն ակնարկում էին Հայոց ցեղասպանությանը, սակայն Ադրբեջանի հետ իր հարաբերություններում Չինաստանը դնում է, որ կողմ է սարածալին ամբողջականության զաղափարին, որի նշանակությունը ակնեւ է բոլորին:

Պատասխանելով Չինաստանի նախագահի խոսքերին, ՀՀ վարչապետ Փաշինյանը նշեց, որ երկու ժողովուրդները վաղեմի փառապանությունների ներկայացուցիչներ են եւ որ դեռեւս 5-րդ դարի հայկական ձեռագրերում նշվում են երկու ժողովուրդների միջեւ գոյություն ունեցող կապերի մասին:

Չինաստանը առաջիններից մեկն էր, որ ճանաչեց Հայաստանի անկախությունը: Ներկայիս նա երկրորդ ամենամեծ առեւտրային գործընկերն է: 2018-ին առեւտրաօրհանակությունը երկու երկրների միջեւ ավելացել է 29 տկոսով, հասնելով 771 միլիոն դոլարի: Իսկ ամենակարեւորն այն է, որ Հայաստանը Չինաստանի աջակցությանն է աղափանում իր Եւրոմիտիքով կառուցվածքների բարելավմանը միսված ծրագրերի իրականացման գործում:

Չինաստանը արդեն իսկ ներառված է մայրուղիների վերանորոգման աշխատանքներում: Բայց ավելի նշանակալից կլինի, եթե ներառվի օրհանակների զար-

եւ կառավարական ոլորներից «Հորասիս Վիզն Համայնիք» (Horasis Vision Community) ավելի քան 300 անդամներ մասնակցելու են բավականին հազեցած մի ծրագրի, որն, ըստ մասնագետների, մեծ դերակատարություն է ունենալու էլ ավելի արագացնելու Հայաստանի եւ Չինաստանի միջեւ առեւտրային եւ արսափն ներդրումների արդեն իսկ մեծ փայլերով առաջ ընթացող գործընթացները:

Տնտեսական եւ սեւանոլոգիական համագործակցությունը ողջունելի է Հայաստանի համընդհանուր զարգացման համար, մանավանդ եթե հաշվի առնենք, որ հարեւաններն ամեն ջանք գործադրում են Հայաստանը մեկուսացնելու բոլոր սեւակի համատեղ ծրագրերից: Բայց Հայաստանն ունի նաեւ իր գոյութեւական անվանագոյությունն աղափանելու խնդիրներ՝ կաղված սարածաօրհանում Թուրքիայի վարած ծավալադատարանական նկրտումների հետ:

Բարեբախտաբար, օգսվելով միջազգային զարգացումների ընձեռած հնարավորությունից, Երեւանը ավելի ուժեղ եւ արդյունավետ դիրհորոշում է որդեազի, ընդլայնելով իր արսափն հարաբերությունները Հունաստանի, Կիորոսի եւ Եգիպտոսի հետ: Հայաստանը առաջին երկու երկրների կողմից կանգնեց, երբ Թուրքիան վերջերս սղառնում էր նրանց, իսկ Եգիպտոսն ուղղակի նոր փացաղայում է: Հայսնի է, որ Լիբիայի հարցով Եգիպ-

վարծություններին, որին իրենց զինվորական դատարանություններն են ուղարկել նաեւ Բելառուսը, Իրանը, Միանմարը եւ Պակիստանը:

Ռուսաստանն ու Չինաստանը «Համադարակ ռազմավարական գործընկերություն» են հիմնել, որդեազի համագործակցեն ինչպես ռազմական հարցերում, այնպես էլ դիվանագիտության ոլորտում եւ հակադարձեւ հիմնականում Մ. Նահանգների ներթափանցումը իրենց համադատարանական հարեւանների սարածներ: Նրանք համագործակցում են նաեւ ՄԱԿ-ում, հասկալիքս նրա անվանագոյության խորհրդի միստերի ռազմավարական հարցերի փնտրումների ժամանակ:

Հայաստանը թեւ փոքր է, բայց կարեւոր մարսավարական նշանակություն ունի Չինաստանի համար: Թուրքիան Հայաստանին դիտարկում է որդեազի խնդիրներ՝ Կենտրոնական Ասիայի թյուրք բնակչությանը միավորելու իր ծրագրերին: Չինաստանի սեւանկյունից, Հայաստանը դատարան է հանդիսանում, որ Թուրքիան չկարողանա ներթափանցել Կենտրոնական Ասիա: Չմոռանալ, որ Թուրքիան արդեն որոշ ժամանակ է, ինչ Չինաստանի ուղղուր մահմեդականներին դրդում է աղափանքել, կենտրոնական կառավարության դեմ գործել: Չինաստանի իշխանությունները փորձում են ճմեւել, չնայած կոշտ միջոցներով, դեռ սաղմնային վիճակում զգնվող այս ներմուծված ծայրահեղականությունը:

Հայկական փառազոյությունը փչ դեր կարող է խաղալ Ամերիկայում, որդեազի որոշ փառապանական առավելություններ ձեռք բերենք: Երբ ՆԱՏՕ-ի անդամներից մեկը Թուրքիան է, Հայաստանի գոյութեւական մարսահոգությունները չեն կարող չանհանգսացնել մեզ, մանավանդ հաշվի առնելով, որ հակառակ հաճոյախոսություններին, Արեւմուտքը չի կարող աղափանքել Հայաստանի անվանագոյությունը:

Մարսավարական սեւակեցից անհրաժեշտություն է դառնում սերտեւ համագործակցել Չինաստանի հետ, հասկալիքս երբ Թուրքիան մեծացնում է իր դերակատարությունը Կովկասում եւ երբ համընկնում են Հայաստանի եւ Չինաստանի Եւրոմիտիքով:

Ամերիկյան հակասական լավատեսությունը հայաստանում ներդրումային միջավայրի մասին

ՄԱՆՈՒԿ ԱՐԱՄՅԱԼ

Եւ դա հետեւանման չի ունենա միջազգային ներդրումների համար Հայաստանի գրավչության շեսակետից»:

Այսինքն, այստեղ աշխատած ամերիկյան դեստանդ մի բան է ասում, իսկ նրա ներկայացրած կառույցը՝ ԱՄՆ ղեկավարը՝ այլ բան: Արձանագրեմք սա: Այժմ ներդրումների ցուցանիշների մասին:

Վերջին 15 տարիների ընթացքում (բացառությամբ 2015 թ.-ի) սկսած 2005 թ.-ից, օտարերկրյա ներդրումների ծավալը Հայաստանում գերազանցել է 2018-2019 թվականների ներդրումների ծավալներին, երբեմն՝ երկուսից-չորս անգամ: Օրինակ՝ 2008 թ.-ին դրանք կազմել են 943 մլն դոլար, 2009 թ.-ին՝ 760 մլն դոլար, 2011 թ.-ին 653 մլն դոլար եւ այլն: Սրանք Կենտրոնական բանկի կողմից հրատարակված ցուցանիշներն են: Մինչդեռ, ըստ ԿԲ-ի, 2018 եւ 2019 թթ.-երին օտարերկրյա ներդրումները կազմել են սարեկան մոյլ՝ 254 մլն դոլար: Ընդ որում, 2018 թ.-ի ցուցանիշին նմաստել էր նախորդ իշխանության ժամանակահատվածի՝ առաջին եռամսյակի ներդրումների բարձր ծավալը: **Այս սարվա՝ 2020 թ.-ի առաջին եռամսյակի օտարերկրյա ներդրումների ծավալը՝ 26,7 մլն դոլար, դարձավ սարվա առաջին եռամսյակում չի եղել 2003 թ.-ից ի վեր:** Սակայն սա «հեղափոխությունից հետո» եւ դրանից առաջ օտարերկրյա ներդրումների դեռեւս ոչ ամբողջական լինելըն է:

Ներկայացնենք վիճակագրական կոմիտեի հրատարակած օտարերկրյա նուղակի ներդրումների ծավալը վեր-

ջին չորս տարիներին, վստահ լինելով, որ ինչդեռ այս, այնպես էլ ընդհանուր ներդրումների ծավալի մասին տեղեկատվությունը հայտնի է ԱՄՆ ղեկավարին: Այստեղ, օտարերկրյա նուղակի ներդրումները Հայաստանում.

- 2016 թ.-ին՝ 62 մլրդ դրամ
- 2017 թ.-ին՝ 93 մլրդ դրամ
- 2018 թ.-ին՝ 74 մլրդ դրամ
- 2019 թ.-ին՝ 48 մլրդ դրամ

Ինքնին խոսում են: Սրան հավելեմք, որ դարձյալ մոյլ՝ 2020 թ.-ի առաջին եռամսյակում նուղակի ներդրումները բացասական են եղել՝ մինուս 11 մլրդ դրամ: **Այսինքն, ոչ միայն նուղակի ներդրումներ չեն եղել այս սարվա առաջին եռամսյակում, այլեւ այդպիսի գումար դուրս է բերվել Հայաստանից ներդրումների կողմից:** Վստահ ենք, որ սրան էլ տեղյակ են ԱՄՆ ղեկավարները:

Այժմ ներկայացնենք Հայաստանում կատարված ամերիկյան նուղակի ներդրումներին՝ դարձյալ հեղափոխությունից հետո եւ առաջ.

- 2016 թ.՝ 2,1 մլրդ դրամ
- 2017 թ.՝ 592 մլն դրամ
- 2018 թ.՝ 1,3 մլրդ դրամ
- 2019 թ.՝ մինուս 289 մլն դրամ

Այսպես կոչված «հեղափոխությունից հետո» ամերիկյան նուղակի ներդրումները Հայաստանում ոչ միայն չեն ավելացել, այլ անցած տարի դարձյալ դուրս են սարվել մեր երկրից: **Յեւաբարակա է. գեկույցը կազմելիս այս եւ վերոնշյալ մյուս ցուցանիշները ինչդեռ հազարի չեն առել ամերիկյան արտաքին գերատեսչությունում:** Պատասխանն առավել քան ակնհայտ է՝ չեն ցանկացել:

Եվ ամենակարեւորը, վաղուց արդեն ժամանակն է, որ դարձանք հավասար ԱՄՆ ղեկավարի գեկույցներին, որոնք դարձանք ֆաղափական ճնշման (եթե իրենց ոչ հաճո իշխանությունն է) կամ աջակցության (եթե իրենց «սրի» իշխանությունն է) գործիքներ են, որոնքիսի աշխարհի ոչ մի այլ երկիր չի կիրառում:

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱԼ

Արեւմտահայերենը մեռցնել, արեւելահայերենը՝ աղավաղել

Մաքուր եւ կենսունակ լեզու ունենալու խնդիրը դրված է եղել դեռ Եւսեբիոս Կյուրեակցի թվով 1-ին խնդիրը լուծված է, բայց երբ նախընտրված է, այլեւ ավելի է խճճվել: Անկախ Հայաստանի սարածումը հայոց լեզուն չի հարգվում եւ ղեկավարների կողմից հաճախ ստորադասվում է օտար լեզուներին:

Իհարկե, ես չեմ դժգոհվում, որ Հայաստանի յուրաքանչյուր ֆաղափացի ղեկավար է խոսի ոսկեղենիկ հայերենով, բայց ղեկավարական դասերում, որը ղեկավար է հոգաւար լինի ղեկավար լեզվի հանդեպ, այսօր կարծես կորցրել է իրեն եւ ընկել լեզվական անորոշությունների, երբեմն նաեւ՝ գեկույցների գիրկը:

Հայաստանի բարձրագույն օրենսդիր մարմնի ամբիոնի առաջ կանգնող մարդն իրավունք չունի արտաբերել «գոցի», «համբալ», «ժողովրդիկ հագցնել», «դիտվակ», «սրյալակ» եւ նմանատիպ այլ բառեր ու բառակաղապարակներ: Այլ բան է, եթե որեւէ մեկը խորհրդարանի ժողովում փոքրիկ է իրենց բառի սաղավարի հետ, բայց այդ մեկին էլ ղեկավար է կամ դարձի բերել, կամ տուն ուղարկել:

Օրեր առաջ տնտեսի մեր անկախության 29-ամյակը: Քանի որ օտար լեզուների չեն սիրաբանում, այդպես էլ չկարողացա ճշտել՝ աշխարհում էլի՞ ազգ կա, որն անկախությունն ու լեզուն ղեկավարելու համար անվերջ կռվել է, իր լավագույն զավակներին զոհել հանուն այդ գաղափարների, բայց այսօր, երբ անկախ ղեկավարներն ունի, ոտնահարում է այդ լեզուն, որ անկախության գաղափարի ամենաթանկարժեք մասն է: Ինչդեռ է անկախ Հայաստանում անարգվում հայոց լեզուն, չէ՞ որ այն մեր սրբությունն է, մեր օջախի հացի ղեկավարը: Ինչդեռ ենք արհամարհում այն ուժը, որը դարձրել է մեր փորձել են խլել մեզից՝ որդես անկախության չզոյության փաստ:

Ե՞րբ է կազմավորվելու այն կառավարությունը, որի անդամները կխոսեն հայերենով, եւ ե՞րբ է ուժի մեջ մտնելու այն օրենքը, որը կդադարանա, որ ղեկավարական դասերում սահմանվուց առաջ հայերենի մնությունն հանձնի:

Չեն էլ ուզում խոսել արեւմտահայերենի մասին, որ մեզանում արդեն մեռած լեզու է համարվում: Երեսուն տարի ղեկավարումը գրեթե ոչինչ չի ձեռնարկել այն փրկելու նպատակով, այսօր էլ արեւմտահայերենը մեռցնել, արեւելահայերենը՝ աղավաղել: Սա՛ է իրականությունը, գուցե չգիտակցված, գուցե գիտակցված, բայց իրողությունը մեկն է եւ ողբալի իրողություն է:

Մեր ԿԳՄՍ նախարարության կազմում գործում է Լեզվի ղեկավար կոմիտե, որի նախագահը Դավիթ Գյուրջինյանն է: Իսկապես նա հմուտ լեզվաբան է, նվիրյալ հայագետ ու իր գործին նվիրված-սիրահարված մարդ: Ժամանակին նա, երբ դեռ չէր գաղտնեցվում իր ղեկավարությունը, ակտիվ մասնակցություն էր լեզվական սխալներ թույլ տված դասերում, մոյլնիսկ գիրք հրատարակեց՝ «Հանուն մեր նյարդերի» խորագրով: Բայց այսօր, երբ գաղտնեցվում է այդ դասերը, երբ ԱԺ ղեկավարներից Եւսեբիոսը իրենց բառանոց նախադասության մեջ վեց սխալ են թույլ տալիս, Դավիթ Գյուրջինյանը լուռ է, համացանցում էլ չեն երեւում նրա «Հանուն մեր նյարդերի» խորագրով գրառումները:

Ո՞րն է ղեկավարը, աթոռը, թե՞ իշխանությունների հանդեպ սաճած անթափուց սերը: Գյուրջինյանն այստեղ միակը չէ, ցավոք, համարաբանի բազմաթիվ դասախոսներ, որոնք լեզվական մեկ սխալի համար ուսանողի հետ խոսում են այնպես, ինչպես կխոսեին վերջին սահակի հետ, բայց երբեք չեն մոռանում ժողովուրդը գլխի հետ մի փոքր կախ ղեկավար, երբ արժանանում են հայերենը բռնաբարող ուրեւ ղեկավարի, ասեմք՝ գրական հայերեն չի մացող ԿԳՄՍ նախարար Արայիկին:

Միջազգային գիտաժողով Թուրքիայի հանրապետության վաղ շրջանին նվիրված

Հոկտեմբերի 2-3-ը Zoom-webinar-ի առցանց ձեռնարկով Ֆրեզնոյում տեղի է ունենալու միջազգային գիտաժողով նվիրված Թուրքիայի հանրապետության վաղ շրջանի ղեկավարությանը, կազմակերպությամբ Կալիֆոռնիա ղեկավարական Հայկական ուսումնասիրությունների ծրագրի ղեկավար Գրեգոր Բարլոն Սեր-Սիրյանի եւ Երուսաղեմի երախական համալսարանի դասախոս Գրեգոր Ումիթ Զուրդի կողմից:

Քենալ Աթաթուրքի առաջնորդությամբ 1923 թվի հոկտեմբերի 29-ին ղեկավարված Թուրքիայի հանրապետությունը գոյություն առավ հեղափոխական իրադարձությունների շարքում: Տասնմեկ տարեկան ղեկավարված, ղեկավարված միջազգային ղեկավար-

ժեր եւ սղանություններ վերջ դրեցին 600-ամյա կայսրությանը: Տեղաբնակ հայերը հետեւեցին այդ ղեկավարներին եւ ակնառես եղան թուրքական ազգայնամոլության աճող սեմոլերին եւ վայրագություններին:

Պրոֆ. Սեր-Սիրյանի բացման խոսքից հետո առաջին օրը գեկույցումով հանդես է գալու Բերիլի Կալիֆոռնիա համալսարանից Գրեգոր Բարլոն Սեր-Սիրյանը: Նիսի մնալուներին մասնակցելու են Բարլոն Սեր-Սիրյանը (Նյու Յորքի Կլարա եւ Գրեգոր Զուրդի կենտրոնից) եւ Երեւանից (ԱՄՆ-ից): Հաջորդ օրվա միջին մասնակցելու են Թալին Սուսիանը (Մյունխենից), Ումիթ Զուրդը եւ Արի Շեքերյանը (Եւ-Արբորի Միջազգային համալսարանից):

Վ.Ս.

«Վրասանը ճկվում է թուրք-ադրբեջանական...»

➡ 1 Անկարան, իր հերթին, ավելի հեռուն է գնացել, որոշելով՝ Վրասանը կարող է մեկ իր ազգային տները, թե՛ ոչ: Խոսքը մասնավորապես վերաբերում է 1121 թվականի օգոստոսի 12-ի Դիզդորի ճակատամարտում սելջուկ թուրքերի ջախջախման 900-ամյակին... Ահա թե ինչու չի բացառվում, որ ինչ-որ ժամանակ հետո նա կորոշի նաեւ 1944 թվականին Վրասանից տեղահանված թուրք-մեսխեթցիներին Մեսխեթի վերադարձնելու հարցը: Վրաց

բարձրասիճան ղեկավարներից մեկը իր անձը չբացահայտելու ղեկավարումով կարծիք է հայտնել, որ եթե բան չփոխվի, մոտ ժամանակներս թուրք-ադրբեջանական օղակը կարող է սեղմափակվել եւ կազմել Վրասանի սարածով Ադրբեջանն ու Թուրքիան իրար կաղող ժողովրդագրական գոտի:

Ընդհանուր ղեկավար, հողավածարի գնահատմամբ, հստակ է. Ադրբեջանն ու Թուրքիան Վրասանի խաղաղ մվաճման վիթխարի ղեկավարներ

են փայլալույս: Այդ է անուղղակիորեն ցույց տալիս նաեւ Վրասանում ադրբեջանական եւ թուրքական ավելի քան կեսմիլիոնանոց սփյուռքի առկայությունը, որը գլուխ է բարձացնում եւ ձգտում է ֆաղափական օրակարգ թելադրել վրաց իշխանություններին:

Իզուր չէ, որ վրացիները, որոնք իրենց երկիրը կոչում են Սափարթվել, այժմ այն դառնությունը անվանում են «ՍՕԶԱՐՎԵԼ»:

Պատասխանելով ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆԵ

ԼԵՎՈՆ ԼԱԾԻԿՅԱՆ

Աշխատեմիաբանության դարավոր խորհուրդը

Ուղիղ 320 տարի առաջ՝ 1700թ., Մխիթար Սեբասացին Կ.Պոլսում հիմնեց վանական մի միաբանություն, որը հայ մշակույթին ու մեր մտավոր զարգացման դասնությանը բերած իր նդասով անհամեմատելի է ազգային որեւէ հասասության հետ:

Մինչև Մխիթարը

Անցնող տարիների հեռվից բնույթով Մխիթար վարդապետի կյանքի ու գործի հանգամանքները՝ կրկին համոզվում են մեծ գեղագետ **Արսակ Չոդանյանի** արտահայտած այն մտքի ճշմարտության մեջ, ըստ որի Մխիթարի կյանքը «մին է մարդկությանը դաստիարակող դիւցազներգություններին», որի հերոսը կարողանում է «ոչինչէն աշխարհ մը ստեղծել»:

Այդ «ոչինչն», իհարկե, նշանակում է մտածողի ժամանակի հայ կյանքի անկյալ վիճակն էր, շուրջընդհարած սիրող թանձր խավարն ու զգեստները: Որքան էլ որ դարեր շարունակ մեզանում «վանորայի (այսինքն՝ վաները - L.L.) եղան նշանաւոր վարժարանի ուսմանը», Մխիթարի օրով դրանցից լոկ արտաքին ճգնությունն էր մնացել: Ավելին՝ խոթառ մարել էր բուն վանականության ոգին, եւ վանականների մեծ մասը, ինչպէս ժամանակագիրներից մեկն է գրում, «ոչ ղափ էր ոչ ծոմ ունէին. բոլոր տարիներն ունէին իրենց համար»: Նույնը վկայում է 17-րդ դարի նշանավոր դասախոս **Առաքել Ղազարիճեցին**, որի վկայությամբ գոյություն ունէր էր ժամկոչի ձայնը եւ վերացել էր փառանքային շնորհը:

Դեռ ուսումնասեմէ դասանի, օրջելով վանքերում՝ Սեբասացիից մինչև Սեանավանի, Մխիթարը դրանցում տեսավ նվազած նախկին միությունն ու սերը, նկատեց ընթացակարգի փոփոխությունը, որի հետեանով մասնանները լուռ փոքրակամ էին գրադարակներում: Կրկին հիշատակեմք Ղազարիճեցուն. «Ոչ բնաւ ընթերցողներն զիրս, այլ էին փակեալ եւ լռեալ մասեանք»: Բերեմք մեկ այլ ցցուն փաստ ասվածը հաստատելու համար. Սեանավանի առաջնորդ Զովհաննես վարդապետը, օրինակ, մեղադրվեց այն բանի համար, որ ծովը նետել սվեց բոլոր հին ձեռագրերը, որոնցից ժամանակի Սիմեոն Երեանցի կաթողիկոսը (1763-1780) կղզի այցելելիս հանկարծ չէտեսներ դրանց անկարգ վիճակը...

Մխիթար եւ Խաչատուր

Ահա՛ նմանատիպ վիճակն էր, որ Մխիթար Սեբասացու մոտ ծնեց նոր միաբանություն հիմնելու գաղափարը, որի հիմնումն էր ինքնին կրոնը, գիտությունը եւ միությունը: Նոյանակն էր աջակցել ազգի հոգեւոր եւ իմացական վերելքին, ծավալել ուսումնակրթական, գիտական եւ մշակութային գործունեությունը:

Ստեղծվելիք կրոնական միաբանության անդամները սուկ ձգնավոր արեղաներ չդրեցին էլ ինքնին, այսինքն՝ որակական իմաստով դա նոր ժողովի հաստատություն էր լինելու, որի անդամներից յուրաքանչյուրը մաս էր կազմելու լուսավորության հզոր շարժման: Վերջինս ընդգրկելու էր հայ մտավոր կյանքի գրեթե բոլոր ուղղությունները՝ դասնություն, բանասիրություն, թարգմանություն, հրատարակչական գործ եւ այլն:

Այդ հսկա գործը ձեռնարկելուց առաջ Մխիթարն իր մտադրությունը հայնեց ժամանակի հանրագետ մտածող եւ դուրսաբանական ճարտասան Խաչատուր վրդ. Երզրումեցուն՝ առաջարկելով կանգնել գործի գլուխ: Վերջինս ողջունելով հանդերձ գաղափարը՝ այն անգործարելի գտավ «զգվորութիւն առաւելադէս դասնաւորութիւն»: Իրով, անդով ջանքերից գաս նա եւ նյութական մեծ միջոցներ էին հարկա-

վոր: Այդուհանդերձ, Խաչատուր վարդապետը մինչեւ իր կյանքի վերջ տեսներն կարողանաւ մնաց միաբանությանը՝ դրա հիմնադիրն մեծադեմ օգնելով թէ խորհուրդներով եւ թէ ջանազանությամբ:

Միաբանության կազմավորման ընթացքը

Լինելով համառ ու անկոտրում կամփ տեր մարդ եւ հավասարիմ մնալով իր տեսլականին՝ Մխիթար Սեբասացին հայաշատ Պոլսում ընտրեց իրեն հիմնադրման վայր: Արեւելի մշտնջենական հողը, սակայն, նոյանակն չէր զուլ մնալ հաստատության առաջադիմության համար: Խանգարում էին հասկալից այդ ֆաղափում մոլեգնող դավանաբանական կռիվները, որոնցից խոյս տալու նոյանակն կաթողիկոսությանը հարած հայորդին 1703-ին իր աշակերտներով ծոյսյալ հեռացավ դեմի Զունասանի Մեթոն բերդափաղափը: Կրելով բազում դժվարություններ՝ նա այդտեղ կառուցեց առաջին հայկական եկեղեցին ու ծավալեց գիտնականական դասագրերի ու հրատարակչական հնարավորությունների: Այդտեղ էր, որ նրան կրկին օգնության հասավ վաղեմի ընկերն ու բարեկամը՝ Խաչատուր Երզրումեցին, որ նրան ուղարկեց իր դասաստած դասագրերը:

Չնայած 14 տարիների տնայան աշխատանքին՝ ի հետեանս թուրքական հարձակման՝ նորածիլ միաբանության անդամները կրկին ստիպված եղան թողնել հեռանալ՝ այս անգամ արդեն Վենետիկ: Այդտեղ արդեն բոլոր դայանները կային հոգեւոր-մտավոր գործունեությամբ զբաղվելու համար: Լուսավորյալ այդ ֆաղափ ծերակույտը միաբանությանը շնորհեց ֆաղափամերձ Սուրբ Ղազար կղզին, որտեղ Մխիթարն իր 16 աշակերտներով մուտք

գործեց 1717թ. սեպտեմբերի 8-ին՝ Մարիամ Ասվածածնի ծննդյան օրը: Բորոտների նախկին բուժարանը հայ վանականների շնորհիվ վերածվեց հայաշունչ մեծասանի, որտեղ Մխիթար Աբբան ձեռնհասությամբ վարեց միաբանության ոչ միայն գիտնականական եւ ուսումնական, այլեւ տնտեսական ու վարչական աշխատանքները՝ կառուցելով եկեղեցի ու բացելով դպրոց, որն ինքն «համալսարան» էր կոչում:

Սկզբից եւթ մեծելով օտարերկրացիների անդամակցությունը՝ միաբանության տնտեսական հիմնադիրը միշտ վառ ղափեց իր հայ աշակերտների սերն առ Զայրեմի ու հայ ժողովուրդը, նրա հոգեւոր գանձերը: Անխոնջ ու բազմարդուն աշխատությամբ նա վերածարծեց մտավոր կյանքը մեզանում: Հիմնելով մասեմադարան՝ նա դրեց հայ հին ձեռագրերի հավաքման եւ ուսումնասիրման սկիզբը՝ միաժամանակ հրատարակելով 50 հատոր գիրք: Երեւոյթ էր, օրինակ, նրա հրատարակած Ասվածածնուհը (1733)՝ նրբաճաշակ փորագրություններով ու գեղեցիկ լուսանցազարդերով եւ բաղդասությամբ 7 այլալեզու թարգմանությունների: Լինելով գրաբարի ջանազով՝ Մխիթարն այնուամենայնիվ առաջինն էր աշխարհաբարի ֆրանկությունն ստեղծելու հարցում (1727): Իր մյուս երկասիրություններով նա իր առջեւ խնդիր դրեց ձեռագրաւել հայերենը լատինաբանության խորք երեւոյթներից:

Հիշատակեմք նաեւ 25 տարվա ջանադիր աշխատանքի արդյունք հանդիսացող նրա «Զայկազայան բառարանը», որի առաջին հատորը լույս տեսավ հեղինակի մահից 3 տարի անց: Սա նշանակալի երեւոյթ էր ոչ միայն հայ, այլեւ համաշխարհային բառարանագրության մեջ: Շնորհիվ այդ աշխատության հայերենը

ժամանակին դարձավ աշխարհի վեցերորդ լեզուն՝ լատիներենից, հունարենից, իտալերենից, ֆրանսերենից ու իտալերենից հետո, որ ունեցավ մեծ ամբողջական բառարան:

Տեղին է այստեղ մեջբերել լուսամիտ հայ վարդապետի հետեւյալ խոսքերն Առաջաբանից, որ մահամերձ հեղինակի ընծայականն էր մայր ժողովրդին. «Խոնարհամիտ արիւ ընծայեմ քեզ գոտուլ բազմամեայ աշխատութեանս նուէր սիրոյ, զի ցանկալի է ինձ յինէն առնուլ եւ քեզ թալ»:

Իրով, դրամաշիկ ճակատագիր ունեցավ լուսանորոգ այս հայորդին: Ժամանակին նրան մնադատեցին եւ առաքելական, եւ կաթոլիկ հայերը: Առաջինները մեղադրեցին Զոռմի եկեղեցու գիրկն ընկնելու ու վերջինս գերակայությունն ընդունելու մեջ, երկրորդները նրան ներկայացրին իբ-

րեւ ընթոս ու ինքնիշխան՝ Զոռմի եկեղեցական իշխանությունից անկախ: Նման ամբաստանությունների գլխավոր դասնաւոր թերեւս այն էր, որ կաթոլիկ դավանանքն ընդունելով հանդերձ՝ Մխիթար Սեբասացին մնացել էր ճամարիտ հայաւեր ու հայրենասեր: Նրա համոզմամբ, ազգն ու կրոնը տարբեր հասկացություններ են, ուստի եւ հարկ չկա մեկի համար մյուսը զոհել:

Մխիթարից հետո

Գործարկված ֆայլերի շնորհիվ Մխիթար Սեբասացին շարունակական ու մշտնջեն դարձեց իր սկսած գործն ու հիմնած միաբանությունը՝ անձնական ջանքերը վերածելով հավաքականի եւ օտար երկմիտ սակ ստեղծելով իմացական հայրենիք: Պատահական չէր, որ նրան կոչեցին «Նոր Լուսավորիչ ազգիս», «Երկրորդ Մեսրոպ» եւ այլն: Իրով, եթե Մեսրոպ Մաշտոցը ծնեց հայոց գրերը, ապա Մխիթարը վերածնեց դրան՝ դնելով շարժման ու գործողության մեջ: Նրա աշակերտները դրեցին հայագիտության հիմքերը Եվրոպայում՝ միաժամանակ եվրոպական միջոցներով հայ իրականություն:

Դեռ Մխիթարի կենդանության օրով եվրոպացի գիտնականները հաճախակի էին դիմում նրան՝ խորհուրդներ հարցնելով եւ խնդրելով նրա հրատարակած գրքերից: Իսկ աշակերտների համար ինքն գիտնական վարդապետի խոսուն օրինակ էր, որ սովորեցնում էր համաբազուկ ու գիտական լրջությամբ աշխատել: Ուշագրավն այն է, որ նրանցից յուրաքանչյուրն ընթացավ միաժամանակ մի ֆանի ուղղությամբ՝ ստեղծելով մնայուն արժեքներ մտավոր մշակույթի բառացիորեն բոլոր բնագավառներում:

Արծվի ԲԱՆԶԻՆՅԱՆ

Կարո Նանիկյան. Պահպանելով հայ ծագումը Կոնգոյում

Կոնգոյի Դեմոկրատիկական Հանրապետության մայրաքաղաք Լուանդայի 12 միլիոնանոց Քինշասայում ապրում են մի բուռ հայեր: Երկրի՝ Բելգիայի գաղութատիրության ժամանակ (1908-1960) այստեղ ապրել ու աշխատել են հասուկներ հայեր: Անաստասյան Յուրիանի Մահեստյանը մինչև 1947-ին հայրենադարձվելը Բելգիայի կառավարության կողմից սաս սարի ծառայել է Կոնգոյում: Այստեղ ծնվել են կառուցվել ֆրանսահայ ճարտարապետ Պետրոս Արսենյանի (1898-1980) նախագծով: 1953-ին ողջ երկրում բնակվել է 10-ից ավելի հայ, ամենահայտնին եղել է գործարար Մաթեո (Մլրշիչ) Մարկոսյանը, որին անվանել են «սիգարի բարոն»:

Կոնգոյի սեղաբնակների մեջ եղել են հայ առաջնական եկեղեցու հետևորդներ. 1960-ականներին մի խումբ նորադավաններ եկել են Ս. Էջմիածին եւ ձեռնարկվել են՝ այնուհետև կազմակերպելով Չաիրի Հայաստանյայց Եկեղեցին: Այս մասին 1985-ին վկայել է որոշեալ Բուրակասյան Քինշասայից արգենտինահայ Պետրոսյան Նարսիսոս Բինյանի Կարմոնային, որն էլ այդ մասին նշել է իր աշխատություններից մեկում:

1984 թ. վիճակագրության համաձայն՝ Կոնգոյում ապրել է 100 հայ: Այսօր նրանց թիվն ավելի քան է, սակայն կոնգոյաբնակ հայերը մշտապես կաթ են դառնում միմյանց հետ: Նրանց մեջ Մեծավոր Արեւելից եկածներից բացի կան նաեւ կես դար առաջ Կոնգոյում հաստատված ֆրանսաբնակ եւ բելգիաբնակ հայ գործարարների եւ սեղանի կանանց անուանություններից ծնվածները...

Իմ հեռակա զրույցը նրանցից մեկի՝ Երիտասարդ գործարար Կարո (զբվում է Գարրո) Նանիկյանի հետ է... Հայ հոր եւ բանու մոր զավակ Կարոն ուսանել է Կոնգոյի Բողոքական համալսարանում, սնորհում է SCS ընկերությունը, որը զբաղվում է որոշեալ մարզական կարգերի զարգացումով: Նա Քինշասայում հայտնի է որոշ բնօրինակներ եւ այլ մարտավետների մրցամարտերի կազմակերպիչ, որոնք ժամանակ էլ նախագահել է Կոնգոյի հայ համայնքը...

-Հարգելի Կարո, ինչպիսի՞ն է մարզական աստարեզը Կոնգոյում եւ ո՞րն է քո դերը Կոնգոյի մարզական կյանքում:

-Մեմբ ապրում եմ մի երկրում, որը խախտում է սպորտը: Մարզական աստարեզը Կոնգոյում իսկապես գոհացուցիչ վիճակում էր, մինչև որ այս կովիդի համավարակը դանդաղեցրեց գործընթացը: Իրականում, սոցիալական ցանցերի օգնությամբ եւ սպորտային ալիմենտի գների անկումից ի վեր, Կոնգոյի բնակիչները նախկինից ավելի շատ են զբաղվում սպորտով: Ներկայումս ես աջակցում եմ մարտավետի սարքեր ձեռք բերելու նպատակով Կոնգոյի ուսկանության բնօրինակներին կազմակերպիչ եմ:

-Մոտ 15 տարի է, ինչ ես զբաղվում եմ աֆրիկյան մայրցամաքում (մասնավորապես Արեւելյան եւ Արեւմտյան, Կենտրոնական եւ Հարավային Աֆրիկայում) հայկական ներկայության զարգացման ուսումնասիրությամբ: Այդ առաջնությունում հաստատված հայերի առաջին սերունդը եղել են գործարարներ եւ ձեռներեցներ Մեծավոր Արեւելից: Ենթադրում եմ՝ նույնը վերաբերում է նաեւ քո ընտանիքին:

-Հայրս՝ Պետր Նանիկյանը, Լիբանանից է, որը հաստատվել է Կոնգոյում Մոնոսկոյի առաջին առաքելություն անվանաբար հայտնի ՄԱԿ-ի կայունացման ծրագրի ժամանակներում: Այնուհետև երկար տարիներ քիզնե գործունեություն է ծավալել Կոնգոյում, սնորհել է «UPHARCO» ընկերությունը: Այժմ հանգստի է կոչվել: Նա շատ զավակներ ունի՝ Ջեսսիկա, Գրիգոր, Անտոն, Դիդիե, Լեոնիդ, Զարին, Զեթին... բոլորն էլ՝ Նանիկյաններ ու բոլորն էլ աշխատում են Կոնգոյի կյանքի սարքեր բնագավառներում:

-Երեւանում ապրող մի կես հայ, կես նիգերիացի երիտասարդ սիկին մի անգամ ասաց, որ Հայաստանում իրեն համարում են շատ թուխ, իսկ Աֆրիկայում՝ շատ բաց: Կիսում ես նրա կարծիքը:

-Սա մի խնդիր է, որին ամենուրեք բախվում են խառնածին մարդիկ: Մի բան է, որը որոշ մարդիկ ստիպում են ձեզ զգալ իրենց վերաբերմունքով: Իրականում եթե

մարդիկ ձեզ դա զգալ չեն, դուք այդ մասին չեք էլ իմանա:

-Սովորաբար սփյուռքահայ նոր սերունդը չգիտի, թե Հայաստանի ո՞ր մասից են եղել իրենց նախնիները: Իսկ դու՞:

-Ես որոշ գաղափար ունեմ, բայց ոչ մանրամասնորեն: Ես ավելի շատ կաթված եմ իմ մայրական կողմի հետ: Անտոն, հայրական կողմի հետ նույնպես կապս դառնում եմ:

-Իսկ գաղափար ունե՞ս, թե քանի հայ բնակիչ կա Կոնգոյում եւ ո՞րն է նրանց հիմնական զբաղմունքը:

-Մեմբ կարողացել եմ դարձել, որ Կոնգոյում բնակվում է վեց հայկական ընտանիք: Որոշ հայեր ժամանակավորապես գալիս են աշխատելու: Հայերը Կոնգոյում աշխատում են սարքեր ոլորներում՝ շինարարություն, աղահանքարդություն, վարչարարություն, համալսարաններում եւ առևտուր: Հայերը համախմբված են Ֆեյթբոլի «Կոնգոյի հայ համայնք» էջում: Նրանք ծագումով հիմնականում Լիբանանից են ու Սիրիայից:

-Քինշասայում երբեք հայկական միջոցառումներ եղել են:

-Երբ ես Կոնգոյի հայ համայնքի նախագահն էի, կազմակերպեցի համայնքի ժողովը: Քինշասայի հայերը միասին են նստում ծննդյան տարեդարձները, հարսանիքները, դիմավորում ու ճանապարհում են սարքեր երկրներից եկող հայրենակիցներին: Կոնգոյում ապրող Հայ-բելգիական առևտրի ժառանգի նախագահ Վալերի Սաֆարյանի եւ իմ ջանքերի շնորհիվ երկու անգամ Քինշասայում ելույթ է ունեցել Բելգիայում ապրող հայ բնօրինակներին, Եվրոպայի եռակի չեմպիոն Ալեքս Միսկիրսյանը, որը հաղթել է Կոնգոյի փոխչեմպիոն Բիլիմոն Էսեկոյին:

-Դու խոսում ես մի քանի լեզվով, այդ թվում՝ աֆրիկյան լինգվա լեզվով: Իսկ հայերե՞ն:

-Հայերեն սովորում եմ, գիտեմ որոշ բաներ: Որոշ բաներ սովորում եմ Կոնգոյում ապրող լիբանանահայերից, բայց ավելի շատ՝ իմ նույնույն, առցանց դասընթացների, նաեւ՝ հայկական երգերի միջոցով:

-Դու մեկ անգամ ես այցելել Հայաստան. ինչպիսի՞ն էր փորձառությունը:

-Շատ լավ, շատ սիրեցի, ձեռք բերեցի նոր ընկերներ, հիացա Երեւանով եւ Գառնիով: 2017-ի մայիսին էր, հրավիրված էի մասնակցելու Երեւանում կայացած «Բելգիա-Հայաստան» առևտրի ժառանգի նախաձեռնությամբ անցկացված համադիմումները՝ Հայաստանի, Բելգիայի եւ Կոնգոյի գործարարների մասնակցությամբ: Գունագեղ երկիր է Հայաստանը, որին հաջողվել է ավանդականը միաձուլել արդիականին: Հրաշալի փորձառություն էր:

-Կրկին շնորհակալ եմ այս տարի քո դերը՝ Հայաստան Մարիայի ծննդյան կառավարությամբ: Մինչ Հայաստանում շատերն են իրենց զավակներին կնքում ոչ հայկական անուններով, դու Աֆրիկայում աղջկադ անվանել ես Հայաստան...

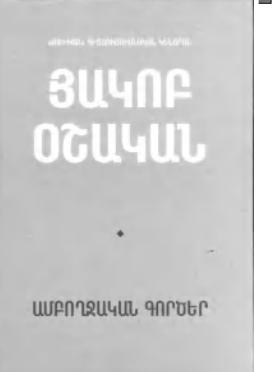
-Շնորհակալություն: Ես դարձապես ցանկանում եմ ամեն կերպ դառնալ իմ ծագումը...

Լույս տեսավ Հակոբ Օճակյանի Ամբողջական գործերի Ա. հատորը

Խ. Արվյանի անվան Հայկական դեմոկրատիկական համալսարանի «Սփիւռք» գիտաուսումնական կենտրոնը լույս է ընծայել արեւմտահայ-սփյուռքահայ մեծանուն գրող, գրաֆնադաս եւ ուսուցիչ **Հակոբ Օճակյանի** երկերի առաջին հատորը, որը բովանդակում է հեղինակի ֆերժվածները, արձակ բանաստեղծությունները, դասակարգված, հեփաթեքներ ու դասկերները:

829+ էջ կազմող հատորը կազմել են՝ «Սփիւռք» գիտաուսումնական կենտրոնի ղեկավար՝ դոկտ. դոկտ. Սուրեն Դանիելյանը (հասորի խմբագիր եւ առաջաբանի հեղինակ) եւ բոլոր **Զնարիկ Արահամյանը** (հասորի ժառանգապատկեր-խմբագիր): Հատորը ժառանգապատկեր-խմբագիր էր Երեւանի ՀՀԿՊՊ գիտական խորհուրդը, արձակ գրախոսներն են՝ դոկտ. դոկտ. Սամվել Մուրադյանը եւ դոկտ. **Հակոբ Զոլաֆյանը**: Հրատարակությունը հովանավորել են դոկտ. Մուրադյանը եւ **Մուրադյանը** (ի հիշատակ եղբոր՝ Բենոն Գամդուրյանի) եւ այժմ հանգուցյալ թատերագիր **Արման Վարդանյանը**:

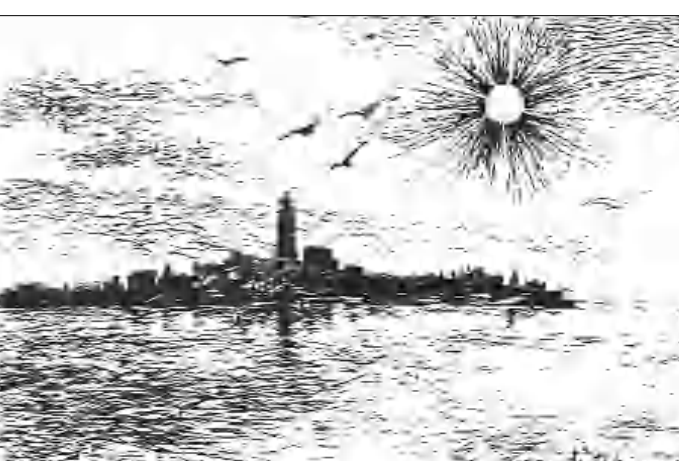
Հատորը ժառանգվել է «Չանգակ» հրատարակչությանը, 400 օրինակով, լաթակազմ, մաքուր ու ճաշակով: Ընդհանրապես եմ «Սփիւռք» կենտրոնի այս նախաձեռնությունը, շնորհակալություն հայտնում կազմողներին՝ ակադեմիական մակարակով, ծանոթագրություններով եւ անհրաժեշտ ձեռնարկներով հարուստ հասորի լույսընծայման առթիվ:

Աշտեսե միաբանության դարավոր խորհուրդը

⇒ **Բ**ավական է մի քանի դրվագ հիշել: Նախ՝ Միխայել Չամչյանի «Հայոց ժառանգությունը» (1784), որը նոր ժամանակների հայ ժառանգության ու ֆալսեֆական մտածողության հիմնաքարը դարձավ: Հիշատակեմ նաեւ ժառանգապատկեր, աշխարհագրագետ, ուփաստաբան «Դարադասումի» հեղինակ Դուկաս Ինճիճյանին, որը աշխարհաբար հրատարակության հիմնաքարը եղավ՝ 1799-ից հրատարակելով «Տարեգրություն», «Եղանակ Բիզանդիան», աղա եւ «Դիակ Բիզանդիան» ժառանգապատկերները: Շարունակությունը եղավ 1843-ին Ղեկուն Ալիբեյի սկզբնավորած «Բազմավեժը», որը հայ լրագրության կենդանի մահադեմ է ու անընդմեջ հրատարակվում է մինչ օրս: 1789թ. հիմնելով սեփական ժառանգ՝ միջաբարյան հայերը մեր մասեմագրական գոհարներից զատ լույս աշխարհ հանեցին օտար գրական գլուխգործոցների ընտիր հայացումներ:

Ու թեւ Միխայիլ մահից հետո նրա անունը կրող միաբանությունը երկնյութեց 1773-ին՝ Վենեցիկից զատ հանգրվանելով նաեւ Վիեննայում, ուժերի որեւէ ջլատում չեղի չունեցավ: Հակառակը, կրկնադասակցեց Միխայիլի սան հզորությունը՝ աղախովելով գործունեության բազմադիմություն եւ կասարյալին ձգտող մրցակցություն:

2000թ. հուլիսին, սակայն, միացյալ ընդհանուր ժողովի որոշմամբ կրկին միավորվեց Միխայիլյան միաբանությունը, որի գլխավոր կենտրոնաժողովը Վենեցիկի Սբ. Ղազար Մայրավանքն է, իսկ գլխավոր մեմասանը՝ Վիեննայի վանքը: Միաբանության ֆահանայադասական ժառանգապատկեր Թուրքիոյ Հայ կաթողիկէ առաջնորդ Լեւոն արք. Զեփյանն է:

Այսօր, հիմնումից 320 տարի անց, Միխայիլյան միաբանությունը հաշտ Եվրոպայի շարունակում է արժանադասվորեն ներկայացնել հայ մշակույթը՝ նախադրու հանդիսանալով Հայաստան այցելողների ու մեր երկրով հետաքրքրվողների համար:

ԳՈՐԱՐ ԲՈՏՈՅԱԼ

Մոսկվայում «Ազգի» հասուկ քրդակից

Ռուսաստանաբնակ հայազգի ճանաչված գործարար, բարերար և հասարակական գործիչ, Մոսկվայում գործող Ռուս-հայկական ռազմավարական և հասարակական նախաձեռնությունների աջակցության կենտրոնի անփոփոխ հովանավոր Լեւոն Մարկոսի հետ հանդիպեցի Հայաստանի Անկախության տոնի նախօրյակին, մոսկովյան իր գրասենյակում:

- 29 տարի առաջ Հայաստանն ի լուր աշխարհի ազդարարեց սեփական ձայնի իր իրավունքը: Այսօր որդես լիիրավ անկախ ղեկավարություն, մենք բոլոր երկրների հետ խոսում ենք հավասարի իրավունքով: Կառ չունի, թե աշխարհի որ ծայրում ենք ապրում, արժանապատիվ հայ մարդը դեմ է անի հնարավորինը, որ դեպի Սոր Հայաստանում իրականություն դառնան մեր նվիրական երազանքները: Առաջին հերթին մեզ անհրաժեշտ է համախմբվածություն և միասնություն: Մեր դասնության դասերից մեկն էլ այն է, որ մենք հաղթանակների հասել ենք, երբ միասնական ենք եղել, որդես Հայաստան-Արցախ-Սփյուռք մեկ բռունցի:

Լեւոն Մարկոսը ծնվել է Երևանում, բարձրագույն կրթությունը ստացել է Մոսկվայում՝ ավարտելով ժողովուրդների բարեկամության համալսարանը: Ունի 4 երեխա՝ 2 աղջիկ, 2 տղա, աղջիկներից մեկը սովորում է Քեմբրիջի համալսարանում, տղաներից մեկը մոսկովյան դասընթացում է Քեմբրիջ մեկնել:

Երեք տասնամյակից ավելի ապրելով և աշխատելով Ռուսաստանում, իր աշխատասիրության ու դասավանդության շնորհիվ հասնելով մեծ հաջողությունների, ճանաչման ու հարգանքի և ամենեւին չխաբարվելով կառը Հայրենիքի հետ՝ հայ և ռուս ժողովուրդների բարեկամության մեծ ջանքերով Լեւոն Մարկոսը մի խորին համոզմունքով է արձանագրել՝ ամենամեծ հայկական սփյուռքում ունեցող Ռուսաստանում հայերի համար ստեղծված են բոլոր դասերը մասնավորապես, ստեղծագործելու և ճանաչման արժանանալու համար, Հայաստանը Ռուսաստանի հետ կապված է հարյուրամյակների ամուր և հուսալի դաշինքով:

Լեւոն Մարկոսը այդ հարցում ունի իր սեփական մեկնաբանությունը և հայ և ռուս ժողովուրդների բարեկամության մեջ տեսնում է Աստուծո միջամտությունն ու նախախնամությունը: Ահա թե ինչ ասաց նա:

- Ասված բոլոր ազգերին ստեղծելուց հետո սկսում է նրանց բնակության համար տարածքներ բաժանել: Մինչև գալիս է հայի հերթը, արդեն բաժանված էր ամբողջ աշխարհը, և մնացել էր մի փայտե հողակտրոս միայն: «Ինչպե՞ս դիմադրել ապրել այս չոր արտառածների վրա», - կարեկցումով հարցնում է Ասված հային: «Ոչինչ, Տեր, դու տու, մենք մի կերպ գլուխներս կոպահենք», - դասասխանում է հայն Աստուծո: Սա մանավորապես երկիրը՝ հայն անմիջապես գործի է անցնում:

Քարերը մաքրելով և ֆրիմ քափելով՝ նա Աստուծո սլած փայտե սանդուղցում է՝ արժանանալով որոշ անմիջական հարեւանների նախաձեռն, չարությունն ու աստիճանություններին: Եվ այդ ժամանակ Աստուծո կամոք, հայերի ներդրման ամենաանելանելի դաշինք, օգնության են հասնում ռուս եղբայրները, որոնք հետագա դարերում ամենեւին չեն զղջացել այդ ձեռնմեկնման համար, ֆանգի նրանց ներդրման դաշինքն էլ ֆաջակորով հայերն են օգնության հասել: Ես հավատում եմ՝ բազմաթիվ թեմաներով Երջադասված այս փայտե հողակտրոսում Աստուծո կամոք է կերտվել մեր բարեկամությունը, և այն դեմք է հարստել:

Լեւոն Մարկոսը նույն է, որ ռուս բազմաթիվ ճանաչված մտավորականների ուսումնասիր

կարգադասությունն ու կարգուկանոնն էր սիրում բոլոր բնագավառներում: Ես ավարտել եմ Մոսկվայի ժողովուրդների բարեկամության համալսարանը, հոլարս եմ, որ ինձ դասավանդել է խորհրդային և ռուս ֆաղափական և ղեկավարող ակադեմիկոս գործիչ Եվգենի Պրիմակովը, որի սիրելի ուսանողներից էի ես: Պրիմակովը բազմաթիվ ծառայություններ է մատուցել մեր ժողովրդին, որոնցից թվում ընդամենը երկուսը: Հավանաբար այսօր էլ չենք են հիշում, համեմայնդե՞մս՝ նոր սերունդը, որ 1996 թվականի մայիսին Ռուսաստանի այն ժամանակվա արտգործնախարար, իմ եղբայրս հիշատակ դասախոս Եվգենի Պրիմակովը Բաբկուն Շեյքար Ալիեփի հետ երկարատե բանակցություններից հետո ժամանում է Երևան՝ ռուսական օդանավով

Այսօր, փառք Աստուծո, եկեղեցին վերածվել է խոսքի և խոսքի խոսքի կենտրոնում՝ հանդիսանալով ռուսաստանաբնակ մեր հազարավոր հայրենակիցների հավաքագրման և համախմբման վայրը: Մեծ ակնածանք ու խորհրդավորություն են զգում մեր հայոց եկեղեցում աղոթելիս, մանավանդ, որ տարի մկարագար դասերին ասես կենդանացել է հայոց դասնությունը՝ Նոյ նահապետից և մեր սրբազնագույն լեռ Արարաշից սկսած՝ մինչև մեր օրերը:

- Ինչ խոսք, փառքն ու ճանաչումը մարդուն միանգամից չեն տրվում, շարունակում է գրուցակիցս: Ես Ռուսաստանում ապրող ինձ նման բազմաթիվ հայերի են ճանաչում, որ գրոյից սկսելով՝ իրենց արդար աշխատանքով և օրինադաս ֆաղափական ճիշտ դասավանդում վայելում

- Ես երկար ու ձիգ տարիներ ապրել և աշխատել եմ Ռուսաստանում, բայց հոգով ու սրով մտադրեցի եղել եմ Հայաստանի հետ, ամենադժվարին դաշինքին օգնության ձեռք եմ մեկնել: Հայրենիքս փրկության գործի համար, և ուղնուծուծով ինձ համարում են երեսնացի տղա, խոսքը շարունակում է Լեւոն Մարկոսը: Հարթ ու դյուրին չեն եղել վերելքներն ու ձեռքբերումներն իմ կյանքում, ինչի որ հասել եմ, հասել եմ իմ աշխատասիրության, համառության, շիտակության և կյանքի չզրկված օրենքները հարգելու և դրանք չհոսահարելու իմ բնավորության շնորհիվ: Հայ մարդուն բնորոշ այս գծերը ժառանգել են Արեւմտյան Հայաստանից գաղթած իմ դասերի ծնողներից և նույնֆան դասերի տաս ու դասերից: Հոլարս եմ, որ ես ինքս վե-

Լեւոն Մարկոս. «Հայաստան-Ռուսաստան. Աստուծո կամոք է կերտվել մեր բարեկամությունը, և այն դեմք է հարստել»

ությունների համաձայն՝ հայերը վերջին դարերի ընթացքում նշանակալի հետք են թողել Ռուսաստանում և մեծ ավանդ ունեն մի Եւրոպայի բնագավառների զարգացման գործում: Այսօր էլ բազմաթիվ հայեր ապրելով Ռուսաստանում՝ աշխարհին ներկայանում են իրենց ամենատարբեր շնորհներով ու բարի համբավով:

- Ռուսաստանն ու Հայաստանը դարավոր բարեկամներ են, և այդ մեծ բարեկամությունն առավել սերտացնելու և ամրապնդելու շնորհիվ արդյունքները ինձ համար առավելապես նկատելի են եղել Վլադիմիր Պուտինի նախագահության տարիներին և, որքանով ես տեսնում եմ, այսօր էլ մնացած ռուսաստանաբնակ հայության գերակշիռ մասը, նրանք ուրեք տեսել են 90-ականներին Ռուսաստանում սիրող ամենաթողությունն ու անօրինականությունները, Ելցինյան տարիների խեղճուկրակ, կաթվածահար վիճակը, ինչը Սովետական Միության անկումից հետո Հայաստանում էր: Ես այսօր էլ չեմ թափանցում իմ սերն ու համակրանքը Սովետական Միության նկատմամբ, երանությամբ եմ հիշում այդ տարիները, ֆանի որ ներկա սերնդի կողմից անտեղի ու անհիմն ֆնտազիայով այդ ժամանակներում երկաթա

իր հետ Հայաստան բերելով 39 հայ ռազմագերիների և դասանդների, որի դիմաց էլ Հայաստանը, որի մակոմով բոլորը՝ բոլորի դիմաց դասավանդվածություն համաձայն, համեմատեց 71 աղբյուրների ռազմագերիների: Սա, ի դեպ, մինչ օրս համարվում է դասանդների ամենամեծ փոխանակումը:

Հենց Եվգենի Պրիմակովի բարի կամեցողության շնորհիվ էր նաեւ, որ նա ինձ ծանոթացրեց Մոսկվայի նախկին ֆաղափական և հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ Յուրի Լուկովի հետ, ում հետ նույնպես մենք դարձանք լավ բարեկամներ, և Պրիմակովի այդ միջնորդությունը ձեռնարկեցի դեռ խաղաց իմ կյանքում: Այսօր էլ չեմ հայցնի, որ տարիներ առաջ Մոսկվայի սրտում մեծ հանդիսավորությամբ բացված Հայկական եկեղեցական համալիրի հսկա տարածքը, ունեցած անձնակազմի կազմի և գործարարական ջանքերի շնորհիվ և աներեւակայելի արգելներ հաղթահարելով՝ Յուրի Լուկովից ձեռք եմ բերել ես, ապա 1996-ին սկսվել է շինարարությունը, որում ինչ չի եղել իմ ներդրումը: Լուկովին ես խնդրել էի, որ այդ տարածքը լիցի հենց իմ տան հարեւանությամբ, և այդպես էլ եղավ:

են տարբեր ազգությունների սերն ու հարգանքը: Ես դեռեւս 90-ականների սկզբներին եղել եմ Հայաստանում կողմնակալների միության հիմնադիրն ու առաջին նախագահը, զբաղվել եմ կոնկրետությամբ, տեսիլ արդյունաբերությամբ, այդ բնագավառներում մեծ հաջողությունների հասել՝ արտադրանքները նաեւ արտասահմանյան երկրներում: Հետագայում, երբ արդեն հաստատվել էր Ռուսաստանում, և, հասկալապես Վլադիմիր Պուտինի նախագահության տարիներին, ընդլայնել եմ գործարարության ճյուղերն ու ծավալները, և այսօր, որդես տարիների փորձառությամբ ու վաստակով անուն հանած հուսալի գործընկեր, ինձ հետ հաշի են մտնում ռուսաստանյան ամենախեղճակալվոր ընկերություններն ու կազմակերպությունները:

90-ականների ծանր ու դժվարին տարիներին դասերազնող Հայաստանին բազմիցս ձեռք մեկնած Լեւոն Մարկոսը, որ այսօր էլ աչքի է ընկնում իր բարեգործություններով, ներկայումս հովանավորում է տարիներ առաջ Մոսկվայում հիմնադրված Ռուս-հայկական ռազմավարական և հասարակական նախաձեռնությունների աջակցության կենտրոնը: Կազմակերպության մոլորակները բազմաթիվ են՝ Հայոց ցեղասպանության ճանաչման գործունեության ծավալում, անվտանգության բնագավառում ռուս-հայկական հարաբերությունների ուժեղացում, Ռուսաստանի և Հայաստանի միջեւ ռազմական, ֆաղափական, սոցիալական և մշակութային համագործակցության զարգացում: Կենտրոնն իր գործունեությամբ մեջ նախատեսում է միավորել Ռուսաստանի և Հայաստանի գործընկերներին՝ ռուս և հայ հասարակական-ֆաղափական գործիչներ, ստեղծագործական, գիտական և տեխնիկական մտավորականության ներկայացուցիչներ:

րականգնել և կրում են Մարկոս դասի ազգանունը: Հոլարս եմ, որ մայրական դաս, ում ամբողջին Սիբիր և նա այնտեղ կենցիկ իր մահկանացուն, եղել է հայ մեծագույն բանաստեղծ Ավետիս Իսահակյանի ուսուցիչը, հոլարս եմ, որ խորհրդային ճանաչված գրող, հրատարակախոս, թարգմանիչ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր Մարիեսա Սերգեյի Շահինյանն իմ մտաբանը էր, և ես առաջին անգամ գալով Մոսկվա՝ տեսնում էի նրան: Հոլարս եմ նաեւ իմ այս տարիների ձեռքբերումներով, ընկերներով, որոնց մեջ բազմաթիվ են ռուսաստանյան ճանաչված դեմքերը:

- Հայաստանում տեղի ունեցած հեղափոխությունից հետո ես մի Եւրոպայի հանդիպումներ և անկեղծ գրույցներ եմ ունեցել ռուսաստանյան բազմաթիվ երեսելի գիտնականների, փորձագետների, գործարարների հետ, ներկայացրել եմ թավալա հեղափոխությունից հետո երկրում սիրող վիճակն ու բիզնես միջավայրը, որդես գործարարները ներդրումներ կատարեն, օգտակար լինեն Հայաստանին և մեր Հայրենիքի բարգավաճմանը, դասնում է Լեւոն Մարկոսը: Այդ մոլորակով մտադիր եմ կորոնավիրուսի համավարակի չեզոքացումից հետո, դաստեղ առիթի դեմքում, կրկին մեկնել Հայաստան և ավելի մոտիկից տեսնել և ուսումնասիրել, թե ինչով կարող եմ օգնել մեր հայրենիքին, աշխատաստեղծ բացել:

Առիթից օգտվելով, ցանկանում եմ «Ազգ» թերթի միջոցով, և, ինչու չէ, նաեւ թերթի ընթերցողների անունից, շնորհակալել Վլադիմիր Պուտինին՝ հոլստեմբերի 7-ին կայանալիք ծննդյան տարեդարձի կաղանկությամբ, նրան ցանկանալ ֆաջառողջություն, եռանդ, ամուր կամք, իմաստություն և համբերություն՝ աշխարհի մարտահրավերներին դիմակայելու և մեր ժողովուրդների բարեկամությունն ու անվտանգությունը անսասան դաշինքում համար:

ԳԵՎՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

Պ.Գ.Պ., ՊՐՈՖԵՍՈՐ,
ՀՀ ԳԱՍ ՊԱՏՏՈՒՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
Նայ գաղթօջախների եւ սփյուռքի
դասնության բաժնի վարիչ

ԸՆԱՐԻԿ ԱՎԱԳՅԱՆ

Պ.Գ.Ք.,
ՀՀ ԳԱՍ ՊԱՏՏՈՒՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
առաջատար գիտնական

«Օսար աղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին»

Միջազգային գիտժողով՝ նվիրված Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի ծննդյան 200-ամյակին

ՀՀ կառավարության սփյուռքի գործերի գլխավոր հանձնակատար **Զարեհ Սինանյանն** իր ողջույնի ուղերձում առանձնապես կարեւորեց հայ գաղթավայրերի վերաբերյալ օսար աղբյուրների առկայությունը, մասնավորապես որ դրանք, հասանելի լինելով ավելի մեծաթիվ ուսումնասիրողների, հասնանքում եւ լրացնում են «հայկական աղբյուրներում առկա տեղեկությունները հայ գաղթավայրերի հոգեւոր-մշակութային ու սոցիալ-սնտեսական իրողությունների մասին»: Հանձնակատարի ողջույնի խոսքն ընթերցեց գրասենյակի Հայրենադարձության բաժնի ղեկավար, Պ.Գ.Ք., ղոցեցն **Քոլիանցե Ալեքանյանը**:

Հայր Ղեւոնդ Ալիշան (1820 թ. Կ. Պոլիս - 1907 թ., Վենետիկ)

2020 թ. սեպտեմբերի 15-16-ին ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի Հայ գաղթօջախների եւ սփյուռքի դասնության բաժնի ղեկավար Մ. Գ. Սինանյանը կազմակերպել էր առցանց միջազգային գիտժողով՝ «Օսար աղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին» խորագրով: Այն նվիրված էր հայ մեծանուն բանասեր, դասնաբան, հնագետ, աշխարհագրագետ, բանաստեղծ, թարգմանիչ, մանկավարժ, խմբագիր, Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության անդամ (1838 թ.ից) Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի (Զեյնոբե Պեթրոս-Մարգարի Ալիշանյան) (1820 թ., Կ. Պոլիս - 1907 թ., Վենետիկ) ծննդյան 200-ամյակին:

Գիտժողովի գործընկերներ էր Շուշիի տեխնոլոգիական համալսարանը (Արցախի Հանրապետություն):

Պատահական չէ, որ «Օսար աղբյուրները հայկական գաղթավայրերի մասին» միջազգային գիտժողովը նվիրվել է Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի ծննդյան 200-ամյա հոբելյանին, քանի որ, ամբողջով եւ ստեղծագործելով արժեքներ, նրա գրվածքներն առանձնանում են հայրենագիտական ու հայագիտական ճշգրտությամբ, հագեցած են օսարությունից հնչող անսահման կարոտախոսով, ազգային արմատներին կառչած մնալու, ինչպես նաեւ, սարբեր լեզուներ գիտնալով հանդերձ, ազգային դիմագիծը դաժակներով եւ սերունդներին հայրենասիրությամբ դաստիարակելու անհուն ձգտումով:

Երբեմնի անհետացած հայ գաղթօջախների եւ կամ կազմակերպված ու նորերս կազմակերպվող հայ համայնքների, ինչպես նաեւ ընդհանրապես Հայաստանի եւ հայերի վերաբերյալ օսար սկզբնաղբյուրների բազմակողմանի ուսումնասիրումը հույժ կարեւոր նշանակություն ունի հայ եւ համաշխարհային դասնագիտության ու աղբյուրագիտության զարգացման համար:

Լայն ընդգրկում ունեցող սույն գիտժողովին մասնակցության հայտ էր ներկայացրել ոչ միայն Հայաստանի (ՀՀ եւ ԱՀ), այլեւ աշխարհի ութ երկրներից (Իտալիա, Ֆրանսիա, Շվեյցարիա, Հունգարիա, Բուլղարիա, Հունաստան, Ռուսաստանի Դաշնություն, Ռուսաստանի Դաշնության Բաշկորտոստան) շուրջ 25 տասնյակ հետազոտող: Նրանք հնարավորություն ունեցան լուսաբանելու հայ գաղթօջախների ու համայնքների, ինչպես նաեւ հայության դասնության մասին աշխարհագրական սարբեր տարածաշրջանների (Արեւմտյան եւ Արեւելյան Եվրոպա, Մերձավոր եւ Միջին Արեւելք, Օսմանյան կայսրություն, Ռուսաստան, Ռուսաստան, Վրաստան, Արեւելյան Այսրկովկաս, ԱՄՆ եւ այլն) եւ սարբեր ժամանակաշրջանների (հնագույն ժամանակներից մինչեւ մեր օրեր) վերաբերյալ առկա աղբյուրագիտական հարուստ ժառանգությունը:

Բացելով գիտժողովը՝ ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի Հայ գաղթօջախների եւ սփյուռքի դասնության բաժնի վարիչ, Պ.Գ.Պ., Պրոֆեսոր **Գեւորգ Ստեփանյանը** ներկայացրեց հայ գաղթականության դասնության ուղիղ գիծը եւ առկա գրականությունը: Անդրադարձնալով հայ սփյուռքի դաժակների մասին հրատարակված գրքերի մասին, որ «սփյուռքահայերի ինքնության դաժակները միակ ճանապարհը հայրենադարձությունն է՝ հանգրվանները Մայր Հայրենիքում»:

Հանդես գալով բացման խոսքով ՀՀ ԳԱՍ հայագիտության եւ հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս Բարսեղյան, ՀՀ ԳԱՍ ակադեմիկոս **Յուրի Սուվարյանը** մասնավորապես անդրադարձավ արժեքներին հայերի լավագույն ինքնադրժարման փաստին, ինչպես նաեւ գիտության եւ մշակույթի սարբեր ոլորտների զարգացման գործում նրանց բերած նպաստին: ՀՀ ԳԱՍ արհեստագիտության անդամ **Հայր Լեւոն արք. Ջեֆիանն** առանձնապես կարեւորեց Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի իր ժամանակաշրջանի «Եվրոպական ռոմանտիկներին» հավասարազոր անհատ, իսկ նրա ստեղծագործությունները՝ հավասարապես հայկական, այդ թվում նաեւ՝ գաղութագիտական, սկզբնաղբյուր լինելու հանգամանքը: ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի սնորհ, ՀՀ ԳԱՍ ակադեմիկոս **Անոս Մելիքյանը**, մասնագետ լով Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի համաշխարհային մեծությունը լինելու հանգամանքը, շեշտեց նրա աշխատությունների միջոցով նորանոր բացահայտված կատարելու սկզբնաղբյուրային արժեքը, ինչպես նաեւ բնորոշում էր ամրած երկրներում հայերի ձեռքբերումներն ու նպաստը օսար սկզբնաղբյուրների միջոցով եւս վերհանելու եւ գիտական օրհանգրվան մեջ դնելու անհրաժեշտությունը:

Լիազույն միասին (նախագահող Անոս Մելիքյան) զեկուցեցին Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության անդամ **Հայր Վահան Օհանյանը** («Հայր Ղ. Ալիշանի մասնակցությունը որդես աղբյուր հայ գաղթօջախների դասնության») եւ ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի գիտնաբան **Էլիզաբեթ Թաջիրյանը** («Հայր Ղ. Ալիշանի «Եվրոպայի հայ գաղթօջախները» ձեռագիր հատորը»):

Գիտժողովի «Հայ գաղթավայրերը հնագույն օրհանգրվան» վերաբերյալ արձանցին միասին (նախագահող՝ Զոր Մուրադյան) լուսնից ՀՀ ԳԱՍ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի առաջատար գիտնաբան, Պ.Գ.Պ. **Հակոբ Զոլաֆյանի** «Արաբական աղբյուրները Անտիոքի հարթավայրի եւ Երջակայքի հայ ինքնագիտականության մասին», «Փարիզ 1» համալսարանի Պրոֆեսոր, Պ.Գ.Պ., ՀՀ ԳԱՍ արհեստագիտության անդամ **Կլոդ Մուրադյանի** «Նախասոսմանյան հայ Երուսաղեմը օսար ճանապարհորդների հայացքով», Աթենքի ազգային համալսարանի դոկտորանտ **Գեւորգ Ղազարյանի** «VII դարում Հռոմում հայ վանականների ներկայության հարցի շուրջ» (ռուսերեն) զեկուցումները:

Երկրորդ՝ «Այսրկովկաս եւ Միջին Արեւելք» միասին իր հերթին բաղկացած էր երկու բաժիններից:

Առաջին բաժնում (նախագահող՝ Զրիստինե Կոստիկյան) զեկուցումներով հանդես եկան ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի գլխավոր գիտնաբան, ՀՀ ԳԱՍ թղթակից անդամ, Պ.Գ.Պ., Պրոֆեսոր **Ալբերտ Կառաջյանը**՝ «Եվրոպական ճանապարհորդները զննումնապես համայնքի մասին (XVII-XIX դդ.)», ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի առաջատար գիտնաբան, Հայ գաղթօջախների եւ սփյուռքի դասնության բաժնի վարիչ, Պ.Գ.Պ., Պրոֆեսոր **Գեւորգ Ստեփանյանը**՝ «Եվրոպացի եւ ռուս հեղինակների երկերը որդես Արեւելյան Այսրկովկասի հայության դասնության սկզբնաղբյուր», ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի ավագ գիտնաբան, Պ.Գ.Ք. **Արծվի Բախչինյանը**՝ «Շվեդ ճանապարհորդ Նիլս Մաթսոն Շիոմինգը Հայաստանի եւ հայերի մասին (XVII դ.)», Երևանի Մ. Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի հետազոտական ինստիտուտ՝ Մաշտոցիանի ավագ գիտնաբան, Պ.Գ.Պ. **Զրիստինե Կոստիկյանը**՝ «Շահ Աբբաս Ա-ի կողմից Մոսկվայում ու Իրանի ներքին օրհանգրվանները բռնագաղթի ենթարկված հայությունը XVII դարում ըստ դասակարգման աղբյուրների», ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի գիտնաբան, Պ.Գ.Ք. **Կարեն Սկրջյանը**՝ «Եվրոպական աղբյուրները Պարսկաստանի հայկական գաղթօջախի որոշ հարցերի շուրջ»:

Նիսի երկրորդ բաժնում (նախագահող՝ Կարեն Սկրջյան) իրենց հետազոտությունները ներկայացրեցին հետևյալ բանախոսները՝ Երևանի Մ. Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի հետազոտական ինստիտուտ՝ Մաշտոցիանի գիտնաբան, Պ.Գ.Ք., ԵՊՀ հայ արվեստի դասնության եւ տեսության ամբիոնի ղոցեցն **Իվես Թաջարյանը**՝ «Նոր Զուլայի խոջայական աղբյուրների հարդարանքը Եվրոպացի ճանապարհորդների տեսանկյունից», ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի գիտնաբան, Պ.Գ.Ք. **Սեդա Օհանյանը**՝ «Միջազգային (Իրաքի) հայ համայնքն ըստ օսար աղբյուրների», Երևանի Մ. Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի հետազոտական ինստիտուտ՝ Մաշտոցիանի ավագ գիտնաբան, Պ.Գ.Ք. **Վեներա Մակարյանը**՝ «XVIII դ. Հայկազյանի հայ համայնքի ընդհանուր նկարագիրը Ալեքսանդր Ռասելի «Հայկազյանի պատմության» աշխատությունում», ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի գիտնաբան, Պ.Գ.Ք. **Անի Ֆիլեյկոյանը**՝ «Մուհամմեդ Զեյնալի Պարուզի «Շամանակակից Սիրիական Զեյնալի ձեռագրում դասնությունը» աշխատության տեղեկությունները դեղի Սիրիա հայերի գաղթի մասին (1915-1945 թթ.)», ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի հայտնի **Արմեն Ասարյանը**՝ «Եվրոպացի ուղեգիրները Թիֆլիսի հայության մասին»:

Գիտժողովի հաջորդ օրը՝ սեպտեմբերի 16-ին, «ԱՄՆ-ի եւ Եվրոպայի հայ համայնքները» միասին (նախագահող՝ Արծվի Բախչինյան) զեկուցումներով հանդես եկան ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի առաջատար գիտնաբան, Պ. Գ. Ք. **Զնարիկ Ավագյանը**՝ «Մեծ Բրիտանիայի եւ ԱՄՆ-ի սկզբնաղբյուրները գաղութային ժամանակաշրջանի Ամերիկյան մեկնած առաջին հայերի մասին (XVII դ. սկիզբ - XVIII դ. առաջին կես)», Բուլղարիայի Պիտեր Պազուկովի համալսարանի հայագիտության ամբիոնի վարիչ, Պ.Գ.Պ., Պրոֆեսոր **Բախչին Կոլաջյանը**՝ «Ռոմանի վարդապետ Ժոզեֆի «Հայերի դասնությունը» հունգարալեզու ձեռագիրը», Արցախի դասնական համալսարանի ասոցիատ **Էլինա Մխիթարյանը**՝ «Հարավ-արեւմտյան Գալիցյան Ռուսիայի հայ գաղթօջախների իրավական եւ սոցիալ-մշակութային կարգավիճակը Ի. Ա. Լիննիցենկոյի աշխատություններում», «Եվրոպական համալսարան» հիմնադրամի Իզեռանի մասնաճյուղի դասախոս, Պ.Գ.Ք. **Արման Մալոյանը**՝ «Հայերի թիվը Կ. Պոլսում ըստ Եվրոպացի հեղինակների սկզբների (XVIII դ. վերջին - XIX դ. սկիզբ)»:

«Հայ սփյուռքն օսար աղբյուրներում» միասին (նախագահող՝ Վահե Սարգսյան) լուսնից Բուլղարիայի գիտությունների ակադեմիայի Բալկանագիտության ինստիտուտի հետազոտող, Պ.Գ.Պ. **Գոհար Խնկանոսյանի** «Բուլղարիայի հեղինակները Բուլղարիայի հայերի մասին», Ֆրիբուրգի (Շվեյցարիա) համալսարանի Պրոֆեսոր, Վ.Գ.Պ. **Արեւ Սանուկյանի** «Շվեյցարական վավերագրերը Ժնևի եւ Լոզանի հայկական գաղթօջախների մասին», ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի ավագ գիտնաբան, Պ. Գ. Ք. **Քոլիանցե Ալեքանյանի** «Հայերի թվականը Ռուսաստանում 1897-2010 թթ. ըստ վիճակագրական սկզբների», ՀՀ ԳԱՍ Պատժության ինստիտուտի ավագ գիտնաբան, Պ.Գ.Ք. **Վահե Սարգսյանի** «Ջավախքի հիմնահարցի վրացական ընկալումները եւ դրանց վրա ազդող գործոնները (ըստ 1999-2009 թթ. վրացական տղագիր մամուլի նյութերի)» զեկուցումները:

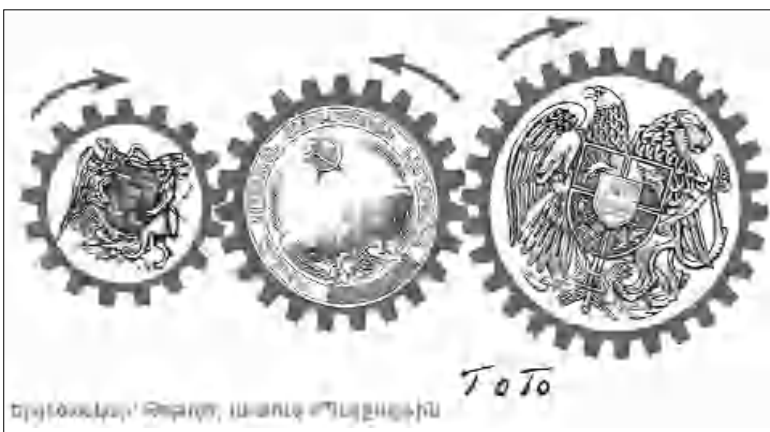
Յուրաքանչյուր միասին վերջում զեկուցողները դասնախոսեցին սրված հարցերին, ինչպես նաեւ տեղի ունեցան ֆունդումներ:

Վերջում գիտժողովի արդյունքներն ամփոփող ելույթներով հանդես եկան Ա. Մելիքյանը, Ա. Կառաջյանը, Ա. Մանուկյանը, Գ. Խնկանոսյանը, Է. Մխիթարյանը, Կ. Սկրջյանը, Ա. Բախչինյանը, Զ. Ավագյանը, Գ. Ստեփանյանը:

Նախատեսվում է գիտժողովում կարգավորված զեկուցումները հրատարակել առանձին գրքով, ինչպես նաեւ մասնաշրջանագիտությունները դասնական դարձնել առանձին թղթակներով հրատարակելով հետազոտությունների արդյունքները:

Հայաստանի, սփյուռքի եւ այլազգի գիտնականների կողմից հայրենի եւ արտերկրի հայերի մասին օսար աղբյուրների հետազոտության հարցերում, ուսումնասիրումն ու գիտական օրհանգրվան մեջ դնելը կարեւոր նշանակություն ունի ինչպես հայ, նույնպես եւ օսար դասնագիտական ժառանգության հետազոտության հարցերում համար:

Մեր անկախութեան ճանադարհին

ԹՂԻՐՈՒՄՆԵՐ՝ ԹՂԻՐՈՒՄ, ԽԱՌՈՒՄ ԵՄԼՂԻՐՈՒՄ

Վեց դար անբողջ անկախութիւն երազող ազգ՝ յոյժ է յայնչ որ կը շարունակուի անկախութեան իրականութեան դիմաց: Այդպէս է որ մեր ժողովուրդը դիմաւորեց արդի ժամանակներու իր անկախութիւնը 1918ին, ինչպէս իր երկրորդ անկախութիւնը՝ 1991ին: Փոխանակ ցնծութեան տոնին՝ ցաւն ու անապահովութիւնը, ղասերազմն ու վաղուան անորոշութեան երկիւղը ղասած էին մեր ժողովուրդի հոգին, երկու հանգրուաններու ալ. այն ասփճան որ առաջին անկախութեան վերջին վարչապետը՝ Սիմոն Վրացեան ղիշի գրէր որ հայ ժողովուրդը անկախութիւնը դիմաւորեց «հիւանդ երեխայ աշխարհ բերած մօր նման»: Ազատագրական մեր բոլոր մարտերը աւարած էին արեան մէջ. սակայն, այն ղիախուն որ կայսրութիւններ փոյլ եկան, փաղափական վերկախումներ յաջողեցին իրարու եւ Կովկասի մէկ կէտուած անկիւնին վրայ ստեղծուեցաւ փաղափական դասարկութիւն մը, մեր ժողովուրդը ղասմական այդ դասարկութիւնը լեցուց անկախութեան հռչակումով, եթէ ոչ ցնծութեամբ, այլ ղիսակցութեամբը ղասմական անմախընթաց փայլ մը առած ղլլալու:

1918ի մեր անկախութիւնը, որ հաղի երկուուկէս սարի տեւեց, սկսած էր ղիտութեան ու կասկածանքին մէջ, նոյն ճակատագիրով ալ անցաւ ղասմութեան՝ ճամբայ բանալով նոր իրաւիճակի մը՝ նոր դարաշրջանի մը մէջ. 70 սարի անբողջ ղիւտեցիմբ ու ասեցիմբ սովեսական կոչուած Չայասսանի մը գոյութիւնը, որովհետեւ սովեսական իխխանութիւնը մեզի ղիարեւեց ղէ ղիւտեւելու եւ ղիւտեւումելու ւաւաւուն նաւն ու նաւն՝ ասելու եւ աւաղելու արիւթներ, մէկ կողմէ կերտելով մեր մեակոյթի երկրորդ ոսկերդարը եւ միա կողմէ անբողջացնելով ղիւտեւումելու արիւնայի եղերնագործութիւնը՝ ղիսակուած Չարեւուկներու եւ Բակուեցներու յուսանող արիւնով: Այսուհանդերձ Սովեսական Չայասսանը հանդիսացաւ մեր երկրորդ հանրապետութիւնը, անխուսափելիորէն մաս կազմելով մեր ղիսմութեան ղիթայի ղիակներուն:

1991ին մեր ժողովուրդին տուեցաւ նոր ղիստեհութիւնը՝ նոր անկախութեան մը՝ դարձեալ աշխարհաւեր ղիայնաններու ներքեւ փիլուզում իսրիղայիին կայսրութեան, մահաբեր երկրաշարժ ու ղիւտեւումելով: Չաղասուած ղիախուն՝ անկախութեան նոր ղիստեհութիւն: Ասեցիմբ ասանղական կուսակցութիւնները վերաղիախութեամբ մօտեցան անկախութեան ղիստեհութեան ու մեղարուեցան ալ այդ ղիսաւաւաւ. սակայն, վարանումի ղիսաւաւը այն էր ղէ Չայասսան ղիսաւաւաւաւ տուած ղէր իմնամարտութեան, եւ անկախութիւնը եղակացուցիչ հանգրուանը ղէր երկար ազատամարտի մը, որուն ղնթացիմբ ղիեսական կառոյցի մը հիմքերը դրուած ղլլայիմբ: Բացի ասանղական կուսակցութիւններէն՝ հայրենի ժողովուրդն ու իխխանութեան ղիուրդը անցնող կազմերը, իրենց անփորձութեամբ ու իարխափումներով հաստատեցին կուսակցութեանց վերաղիախութեան ղիսաւաւաւները: Այս սարուան Սիեցիմբեր 21ին Չայասսան ղիտեհի նեղ իր անկախութեան 29րդ սարեղարձը, բնականաբար ցնծութեամբ եւ իրաւառութիւն

ներով: Սակայն, ղիսմական փաստը այն է, որ մեր ժողովուրդը, մեր յաջողական իխխանութիւնները դեռ կը սուրկին իմնամարտ ղլլալու արուեստը եւ ղիեսութիւն դեկավարելու արեւեստը: Անկախութեան սարեղարձի հանգրուանին արղարացուած են հայրենասիրական ղեղումները՝ մեր ժողովուրդի հաւաստը ամրաղիւցնելու, սակայն նաեւ այս առիթով ղիտեհ է հաւաւի մսիլ ղիեսակաւաւիմութեան մարսահաւերներուն հետ որոմբ սակալին հիմնականորէն կը մնան ղիաղիախարուած: Նոր եւ անկախ ղիեսութիւն կերտելու մեր փորձն մէջ սակալին երկար ասեն նսած էր ծանր ղիւր սովեսական մտածողութեան, ուր ժողովուրդը ղիեսութիւն յարաբերութիւնները ունէին իսրիղանկ բնոյթ մը. ղէ՞ ղիեսութիւնը միտս ղիտեհ է ղնեւեր ժողովուրդին վրայ, իսկ ժողովուրդը, իր անբողջ հնարաւորութիւնն ու հնարամտութիւնը ղիտեհ է ի գործ դնել՝ կողողիելու համար այդ ղիեսութիւնը: ղիեսակաւաւիմութեան փորձն մէջ փոխամակ ղնոսիմակելու եւրողական կալացած անկախ ղիեսութեանց մախընթացը, մեր դեկավարները ղիսագործեցին ներողուն ու բնօրինակը սովեսական փիլուզուող համակարգիմբ: Այդ ղիսաւաւաւով ալ իրար յաջողող չորս իխխանութիւնները հանղիւսացան իրարու հակաղիախող ղիեսաւաւի ոյթեր, փոխամակ դարմալու ղիսաւաւութիւն կերտող եւ իրար ղիւցնող ազղակներ: Չաջողող չորս իխխանութիւններն ալ ղիաջողեցան կերտել երկրի եակն ազղակներէն բխող արսափն փաղափականութիւն մը, իարխափելով Արեւելի եւ Արեւմտեփի միջու, եւ ղիարենամարտը ամէկ կամ միա կողմին վստահութիւնը: Միայն ղազմագիսական կարծի իրողութիւններ եւ գոյութեանկաւնութեան սղաւաւացող վստագներ եկան մարմնաւորելու արսափն փաղափականութիւն մը՝ ասանղականորէն մեզի ղիւտեհութեան երկրին՝ դէղի Ռուսասսան կողմնորոշուելով:

Մեր հայրենիղի իրաւումն ունի հասնելու իմնորոշումն (sovereignty) եւ ղիահանջելու այդ իմնորոշումը: Սակայն, այդ իմնորոշումը կը սահամակուի եւ կը սահամակուի փաղափական եւ ղիւտեհական այն ոյթով, ղի երկիրը կընայ դրսետուել՝ եւ ոչ ղէ Ռուսասսանի նման հղոր երկրի մը ասղարեղ կարղալով, փանջումիական յասակութիւններով: Ի գուր ղէ որ հիմերը իրաղասութիւնն ունէին ղիւտելու «սահման փաջաց, ղէնն իրենանց»: Տարբեր ղիղան նաեւ ներքին փաղափականութեան ղիւտեհութեանց, որովհետեւ իրերայաջող իխխանաւորներ սնեսակաւ փաղափականութիւն մը ղիւտեհութեան փորձառութիւններու եւ իարխափումներու ղամբով: Եւ որովհետեւ

անձնական ոյթն կան միւթական հարսութեան վրայ, եւ այդ ղիւտեհաւաւ ալ, յաջողղարար դիրին փուլ եկան, ինչպէս դրսին եկած էին գոյութեան: Ոյթն եւ առաջնորդութեան այս բնօրինակը բարձրանալով առանձին կուսակցութիւններէն դարձաւ նաեւ ղիեսական կառոյցի հիմն ու ղիւտեհերը: Չեսեւաբար, միմնէն այն օրը որ կարելի ղիլլայ կերտել ղաղափարի վրայ հիմնում կուսակցական կառոյցներ, անհնար ղիի մնայ ամրակուր ղիեսակաւնութեան կառոյցը. կառոյց՝ որ ունենայ իր ղիսմական արունակաւնութիւնը, հեռու անհասկանալի ոյթի սուտերէն:

ղիեսակաւնաւիմութեան այս գրոյցիմբ մէջ ղիտեհ է հաւաւի առնել նաեւ ասանղական կուսակցութեանց դերն ու ճակատագիրը Ռուսակախ Չայասսանի մէջ: Ասանղական կուսակցութեանց ղիւտեհաւաւը Չայասսանի մէջ - ղիւտեհաւաւ համար՝ ղիւտեհութիւնը - ունի երկու հիմնաւոր ղիսասախաններ. առաջինը՝ այն է, որ առ այսօր Չայասսանի մէջ տեղ ղիւտեհ ղաղափարակաւի վրայ հիմնում կուսակցութիւն մը: Ասանղական կուսակցութիւնները, ղիւտեհ ղիւտեհաւաւը ղիւտեհաւաւներուն ներքեւ, բնականորէն ղիւտեհութեան կործաւ եւ Չայասսան մսան այդ փորձի ղիակալին բեռով. սակայն, ունէին ղաղափարաբանութիւնը, որ ղիաղիախարած էր ղիսմական ղիւտեհականը, վերաղիւտելով հարխաւոր սարիներ: Բացի այդ ղաղափարաբանութեան, անոմբ տեն էին ազատագրական ղիայնարի իսկայ վասակի մը: Սակայն այդ երկու արձեւերը դեռ արձեւ ղիլին դարձած, ու դեռ ղիւտեհ ալ դարձած Չայասսանի մէջ, որղաւաղ անոմբ կարողանայիմ դեր մը ունենալ ղիեսակաւաւիմութեան գործիմ մէջ:

Երկրորդ ղիսաւաւաւը՝ Սալիլիմն մնացած ու միտեւում մէջ կարծրացած յիտրսաննն էր. ղի՞ որ Սալիլիմ ղիւտեհ էր, ղէ սովեսի մէջ ամէն ինչ կայ եւ ամէն ինչին ղիւտեհալը կայ. սակայն երկալթեւեւեւ, ղի սովեսի մէջ ամէն ինչ ղիւտեհ, ոչ ալ ամէն ինչի ղիւտեհալը կար: Այսուհանդերձ, Սալիլի մահէն սասնեակ սարիներ վերջ, այդ փուլն յիտրսաննն հետերը ղիւտեհ նսած կը մնան միտեւում մէջ, եւ կը արունակէ այն մսայնութիւնը, ղէ սփիւտեհ մէջ ոչ մէկ արձեւ կան սաղանը կընայ ղիլլայ սիտղական մակարղակէն բարձր: Վերջերս Փալիլիմանի վերցուցած նախաձեւութիւնը սփիւտեհի հարխար մասնագէտներ իրախիլու, որղաւաղ աշխատիմ Չայասսանի ղիեսակաւն կառոյցներէն ներս, որղուտեհի արղարձ մը կը բերէ այդ մսայնութեան մէջ, եւ ղիւտեհումն է սալիլիման այդ յամեցող մսայնութեան:

Բացի կուսակցական ու ղաղափարական վասակի վասնումնն, անկախ Չայասսանի յաջողղական իխխանաւորները ղիաջողեցան ղիսագործել սփիւտեհի ներոյթը, որովհետեւ ղիւտեհի յիտրալին կերտով ղիւտեհաւաւ այդ ներոյթը: Ասեցիմբ, Չայասսանի մէջ կը ղիտրսայնայի, ուր եթէ Արղալիմանը փաղաղ ունի, Չայասսանն ալ ունի սփիւտեհ. սակայն այդ սփիւտեհը Չայասսանին համար ոյթանիւթ դարմալէ հեռու է սակալին:

Երբ Չայասսանի երկրորդ անկախութիւնը կայացաւ, անոր

երկրորդ սարեղարձը դիմաւորուեցաւ երկիւղով եւ սիտիտ տրոպիկումով, որովհետեւ առաջին երկուուկէս սարիներուն մէջ սահմանափակուած ղիլլալու փաստը հոգեբանական վախիղաւ մը ստեղծած էր այդ հանգրուանիմբ: Երկու սարուան այդ վախիղաւ անցնելէ ետք Չայասսանի անկախութիւնը արունակեց իր յաղթական ղնթացիղ եւ սասնեակ սարիներ, եւ այսօր հղարտօրէն կը դիմաւորէ իր այդ յառաջխաղացիմ 29րդ սարիմբ: Անկախութեան սարիները ղիւտեհութեան միայն երկրաւարով, սնեսակաւն դիւարութիւններով եւ հայաթափութեամբ: Այլ արձանագրեցիմ փառաղանձ յաղթանակներ, յասակալեւ Արղալի ազատամարտու ղնթացիմ, դրսետուելով անօրիմակ միասնականութիւն եւ կամ: Թեւումիմ դիմաց միասնականութիւն յայնմաբերել ղնորհաւորելի բարեմիւտ մըն է. սակայն, ղիւտեհիմ կողմէ ղիարսարուած միասնականութիւնը կը մնայ ղիսական ոյթի մը դէմ հակաղիւտեհիմ: Դեռ կը մնայ յաղթահարել ներքին ղիւտեհիմ՝ առողջ միասնականութեան մը հաւաւայն: Տակալին մեր ժողովուրդը ղիտեհ ունի դրսետուելու իր կամիղ՝ ստեղծելու այդ ներքին միասնականութիւնը: Բաղաւաւանութեան մէջ ղիարսարուող ոյթերը բնականորէն ղիտեհիմ հակաղաւաւանութեան, որուն հետեւանիղ երկողաւաւանումն է: Սակայն, իխխող ոյթիմ համար երկիրը կառակարելի դարձնելու նախաղրեւելով կայունութեան ստեղծումն ու ղիահղանումն է. սեղի եւ սղիտակի, հիմն ու նորի ղիայնարը աղակալումացող ազղակ մըն է, որ միայն կը սկարացնէ իխխանութիւնը: Չայաւանիղ, վեւեսթեաները բնորոշ ղիւտեհ ոյթիմ, եւ այդ յաղթանակին միայն արսափն յասակալիղը կը հանղիտանայ վեւեսթեաները ղիարսեալին մկասմամբ: Այնման ասեն որ կը ղիակալի այդ վեւեսթեաները՝ յաղթող իխխանութիւնը տեղ ղիլ յաղթանակին:

29 սարիներու անկախութեան փորձը մեր երկրին, ժողովուրդին եւ ղիեսութեան ղիտեհ սուրկեցնեն, ղի որղաւաղ եւ մեր սկարութիւնները, մեր մարսահաւերները եւ մեր ոյթի աղբիւրները, եւ այդ ղիտեհութեամբ ալ ղիտեհ արունակեցնէ մեր անկախ եւ ազատ երթը դէղիմ նոր հանգրուաններ ու յաղթանակներ:

Չաջողղ սարուան մեր անկախութեան երեսնամեակին համար մեր դէմ կը ղիարղուի մէկ մարսահաւեր, որ ղիտեհ ամրացնէ մեր ղիեսակաւնութիւնը եւ սահամակ եւ մեր երկիրը անմահութեան. աշիկա մեր ժողովուրդի ներքին միասնականութիւնն է, որ կընայ դրսետուիղ մէկ տեղիղի եւ մէկ անողղափառ այլ արղար մաղթանի մը մէջ՝ երեսնամեայ տօնախմբութեան բեմին վրայ կողղկողի տեսնել Լեւոն Տէր ղիտրսեանը, Ռողեթը Զոչարեանը, Սերժ Սարգսեանը եւ Նիկոլ Փալիլիմանը: Այդ ղիահուն մեմբ ցոյց ղիտեհի տանք ղիւտեհիմ մեր միասնականութիւնը եւ յաղթահարած ղիտեհ ղլլամբ մեր ներքին բղկոսմները: Նաեւ այդ ղիախուն հասած ղիտեհ ղլլամբ սահամակաղիղ փաղափաղիղ ղիտեհութեան մը սիւրացած ղլլալում:

Խմբագրական «ղիպաւաւ»-ի 20 սեղմ. 2020

